

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

BAKALÁRSKA PRÁCA

2010

Adriana BUKOVINSKÁ

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**NEGATÍVNE JAVY DETÍ ZO SOCIÁLNE
ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA**

BAKALÁRSKA PRÁCA

Študijný program: Sociálna práca (Jednoodborové štúdium, bakalársky I. st.)

Školiace pracovisko: Katedra VVPC – Výskumno-vzdelávacie a poradenské centrum
v Spišskej Novej Vsi

Školiteľ: doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD

Spišská Nová Ves 2010

Adriana BUKOVINSKÁ

Ďakujem môjmu školiteľovi práce
doc. PhDr. Vladimírovi Kleinovi, PhD.
za cenné rady, odborné usmernenie, podporu a pomoc, ktorú mi poskytol pri
vypracovaní bakalárskej práce.

ABSTRAKT

BUKOVINSKÁ, Adriana: *Negatívne javy detí zo sociálne znevýhodneného prostredia*. [Bakalárska práca] - Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Výskumno – vzdelávacie a poradenské centrum v Spišskej Novej Vsi. - Školiteľ: doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc.). – Spišská Nová Ves: FSVaZ, 2010. 38 s.

Bakalárska práca je zameraná na charakteristiku negatívnych javov detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Autorka v prvej kapitole prezentuje jednotlivé formy sociálneho prostredia. Uvádza základné pojmy prostredia, sociálneho prostredia, rodinného prostredia, školského prostredia a sociálne znevýhodneného prostredia. V druhej kapitole podrobnejšie popisuje vybrané patologické javy. V jej úvode definuje sociálnu patológiu. V ďalších podkapitolách už definuje vybrané sociálno - patologické javy detí. Podrobnejšie sa venuje šikanovaniu, záškoláctvu a kriminalite detí. Uvádza základné znaky týchto negatívnych javov, ich klasifikáciu a možné príčiny ich vzniku. V tretej záverečnej kapitole sa autorka zaoberá prevenciou vybraných patologických javov, ale taktiež možnosťou ich riešenia. V prvých dvoch podkapitolách uvádza aké možné postupy sa používajú pri prevencii záškoláctva a šikanovania. V tretej podkapitole objasňuje činnosť školského koordinátora, respektíve sociálneho pedagóga, ako jednu z možností primárnej prevencie. V poslednej podkapitole uvádza niektoré odborné inštitúcie, ktorých činnosť je zameraná hlavne na sekundárnu prevenciu uvedených negatívnych javov. Konkretizuje činnosť pedagogicko – psychologických poradní, centier výchovnej a psychologickkej prevencie a diagnostických centier. Autorka odporúča na riešenie spomínaných negatívnych javov hlavne prevenciu, ktorá by mala podobu zmysluplného trávenia voľného času ohrozených detí s aktívnou podporou školy. Cieľom bakalárskej práce bolo teoreticky analyzovať poznatky o najčastejšie sa vyskytujúcich negatívnych javoch detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ich príčiny a možnosti riešenia. Práca bola postavená na teórii.

Kľúčové slová: Negatívne javy. Patologické javy. Rodina. Prostredie. Agresivita. Záškoláctvo. Šikanovanie. Kriminalita. Prevencia primárna. Prevencia sekundárna.

ABSTRACT

Bukovinska, Adriana: Negative phenomena of children from socially disadvantaged backgrounds. [Thesis] - Constantine the Philosopher University in Nitra Faculty of Social and Health Sciences, Research - education and counseling center in Spišska Nova Ves. - Supervisor: doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD. Level of qualification: Bachelor (Bc.). – Spišska Nova Ves: FSVaZ, 2010. 38 p.

The thesis is focused on the characteristics of the phenomenon of children from socially disadvantaged backgrounds. The author of first chapter presents the various forms of social environments. Their basic concepts of environment, social environment, family environment, school environment and socially disadvantaged. The second chapter describes in more details selected pathological phenomena. In the introduction defines social pathology. The other subheads define selected socio - pathological phenomena of the children and deals more with bullying, truancy and juvenile of children. It describes also basic characteristics of these adverse events, their classification and possible causes. The third final chapter deals with the prevention of selected pathological phenomena and also possible solutions. In the first two substates she is writing about possible procedures used in the prevention of truancy and bullying. The third explains activity of school coordinator, or social educator, as one of the possibilities of primary prevention. The last sub is about some professional bodies, whose activities are mainly focused on secondary prevention of those adverse events. The last sub also specifies pedagogical - psychological counseling, psychological and educational centers for the prevention and diagnostic centers. The author recommends to address these adverse events, especially by prevention, which should form a meaningful leisure for vulnerable children with the active support of the school. The aim of the work has been theoretically analyze knowledge of the most frequent negative phenomena of children from socially disadvantaged backgrounds, their causes and possible solutions. The work has been based on theory.

Key words: negative effects. Pathological phenomena. Family. Environment. Aggressiveness. Absenteeism. Bullying. Crime. Primary prevention. Secondary prevention.

OBSAH

ÚVOD	7
1 SOCIÁLNE PROSTREDIE – ZÁKLADNÉ POJMY	9
1.1 Rodinné prostredie	10
1.2 Školské prostredie	12
1.3 Sociálne znevýhodnené prostredie	14
2 NEGATÍVNE JAVY – SOCIÁLNO PATOLOGICKÉ JAVY	18
2.1 Sociálno patologické javy detí	18
2.2 Šikanovanie – agresivita detí	19
2.3 Záškoláctvo	22
2.4 Kriminalita detí – násilie	25
3 MOŽNOSTI RIEŠENIA NEGATÍVNYCH JAVOV	28
3.1 Prevencia záškoláctva	28
3.2 Prevencia šikanovania	29
3.3 Školský koordinátor – primárna prevencia	32
3.4 Odborné inštitúcie – sekundárna prevencia	36
4 DISKUSIA	39
ZÁVER	44
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	45

ÚVOD

Sociálne prostredie považujeme za významný činiteľ, ktorý ovplyvňuje kvalitu výchovy a vzdelávanie detí, pretože sociálne znevýhodnené prostredie neposkytuje dostatok podnetov na uspokojovanie takých potrieb, ktoré sú potrebné na primeranú výchovu detí. Je charakteristické nedostatočnými podnetmi pre optimálny vývin dieťaťa po stránke somatickej, ale najmä psychickej. Dieťa má nedostatok podnetov na rozvoj kognitívnych schopností, rozvoj zmyslov, citov a osobnostných vlastností. Spôsobuje to buď nedostatok času na výchovu dieťaťa, alebo neschopnosť, ktorú zapríčiňujú rôzne faktory. Tento stav spôsobuje sociálnu a výchovnú zanedbanosť detí vyrastajúcich v takomto prostredí, čo vytvára problémy už v predškolskom veku v oblasti rozvoja poznávacích funkcií a vedomostí, a tiež problémy so socializáciou a problémy s uznávaním platných spoločenských noriem väčšiny spoločnosti.

Všeobecne by sa dalo skonštatovať, že nestabilné rodinné zázemie vytvára rizikové predpoklady kriminálnej kariéry dieťaťa. Rodina ako celok a zároveň pôsobenie jej jednotlivých členov zohráva totiž významnú úlohu pri primárnom formovaní jedinca.

Najdôležitejším faktorom pre zamedzenie vzniku negatívnych javov u detí je rodinné prostredie, v ktorom deti vyrastajú. Rodina predstavuje pre dieťa prvotný vzor, ktorý ovplyvňuje dieťa už od obdobia narodenia. Vďaka osvojovaniu si základných hodnôt, vzťahov a postojov, ktoré dieťa získava od svojej rodiny, sa stáva súčasťou spoločnosti, samo neskôr tieto nadobudnuté hodnoty vnáša do svojho prostredia, v ktorom pôsobí.

V posledných rokoch vyvstáva otázka rovnosti šancí a prístupu k vzdelaniu. Napriek tomu, že všetky deti majú deklarovaný rovnaký prístup k vzdelaniu, ich skúsenosť je diametrálne odlišná. Všeobecne sa očakáva, že problémy znevýhodnených skupín by mala prevažne riešiť sústava špeciálnych škôl. Špeciálna škola je inštitúciou, ktorá má slúžiť ako mediátor sociálnych nerovností, t.j. má napomáhať začleneniu handikepovaných detí do spoločnosti.

Najväčšiu skupinu znevýhodnených detí tvorí skupina detí marginalizovaných z dôvodu chudoby. Jedná sa o deti z rodinného prostredia s nízkym ekonomickým, sociálno-ekonomickým postavením, deti z málo podnetného prostredia, deti ohrozené sociálno-patologickými javmi.

Sociálne znevýhodnené prostredie chápeme ako sociálne veľmi špecifické prostredie, ktoré negatívne vplyva na dieťa. Môžeme hovoriť aj o prostredí znevýhodňujúcom dieťa, ktoré v ňom žije a je ním formované.

Impulzom pre napísanie tejto bakalárskej práce bola aktuálnosť témy a tiež istá schopnosť osobného vcítania sa do tejto problematiky.

Naším cieľom bolo teoreticky analyzovať poznatky o najčastejšie sa vyskytujúcich negatívnych javoch detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ich príčiny a možnosti riešenia.

1 SOCIÁLNE PROSTREDIE – ZÁKLADNÉ POJMY

„*Sociálne prostredie* predstavuje veľkú skupinu faktorov, s ktorými je človek v interakcii. Zároveň predstavuje súbor vplyvu, ktorý sa s ďalším súborom, súborom dispozícií (vlôh človeka, skupiny), podieľa na vytváraní sociálno - kultúrnej osobnosti človeka. Chápeme ho ako súbor určitých skupín, napr. socioprofesionálnych vrstiev, (lekárske prostredie). Určitým súborom osôb vytváraná „atmosféra“ (kultúrne, nekultúrne, primitívne, inšpirujúce a pod. prostredie), súbor osôb, skupín, s ktorými je jedinec, skupina v styku. Súhrn jednotlivcov, krúžkov, skupín a iných pospolitostí, s ktorými sa osoba vo svojom živote stýka a ktorí majú vplyv na jej chovanie. Sociálne prostredie predstavuje tiež výsledky ľudskej aktivity, a to ako súčasnej, tak i minulej. V našom pracovnom chápaní budeme za sociálne prostredie pokladať všetko to, čo je súčasťou života človeka v určitom sociálnom kontexte (celku), čo bezprostredne klienta obklopuje, pôsobí na klienta a zároveň všetko to, čo klient ovplyvňuje a na čo pôsobí“ (Strieženec, 1996, s. 177).

Analýzou súčasného stavu rozpracovania problematiky sociálneho prostredia sa zaoberal napr. Matulay, ktorý načrtáva jeho chápanie z aspektu sociologických, psychologických, pedagogických ale aj ekologických a kybernetických vied. Generalizáciou uvedených aspektov skúmania sociálneho prostredia dospel k názoru, že sociálne prostredie disponuje dynamickou a interakčnou podstatou a je späté so štruktúrou osobnosti človeka, Matulay (2002, In Klein, 2007, s. 15).

K najčastejším typológiám prostredia vo vzťahu k výchove patrí rozlišovanie od Hroncovej (2000, In Klein, 2007, s. 15) :

- prirodzené prostredie výchovy : rodina, vrstovnícke skupiny, lokálne prostredie,
- intencionálne prostredie vo výchovných inštitúciách : škola, zariadenia pre výchovu mimo vyučovania, zariadenia náhradnej rodinnej výchovy.

„*Socializácia* v najširšom chápaní označuje proces, ktorým sa jedinec stáva schopný sociálne žiť v príslušnej spoločnosti. Proces, ktorým prechádza človek po celý život. Jednotliví autori ju charakterizujú ako: „sociálnu interakciu, ktorou sa získava sociálne správanie“, rodičia odovzdávajú deťom zvyky, postoje, pripravenosť a normy, aké platia v spoločnosti. Socializačný proces prebieha niekoľkými etapami. Za najvýznamnejšie sa pokladajú výchova v rodine, výučba v škole a etapa realizovaná

propagandou. Socializáciu možno chápať ako sociálny interakčný proces, ako osvojovanie sústavy hodnôt, sociálnych noriem, všetkých sociálnych faktorov sociálneho celku. Učí sociálnemu spolužitiu s ostatnými jedincami a sociálne adaptačným procesom“ (Strieženec, 1996, s. 201).

1.1 Rodinné prostredie

Ekonomické politické a sociálne zmeny počas uplynulých rokov sa dotkli azda všetkých oblastí života našej spoločnosti, rodinu nevynímajúc. Veď práve rodina je priesečníkom, kde sa premietajú vplyvy zvonka aj zvnútra.

Sopóci a Búzik (1995) zdefinovali rodinu ako sociálnu skupinu, ktorá je zložená z dvoch alebo viacerých osôb žujúcich spolu v jednej domácnosti a sú spojené manželskými, pokrvnými alebo adoptívnymi zväzkami.

Rodina je základnou jednotkou spoločnosti. Vo svojich rôznych podobách, ktoré sú v jednotlivých krajinách s rôznymi sociálnymi, kultúrnymi či politickými systémami odlišné, je rodina hlavným činiteľom udržateľného sociálneho rozvoja.

Rodina je určite najstaršou ľudskou spoločenskou inštitúciou. Vznikla kedysi v pradávnych dobách. Na otázku, čo je to „rodina“, nám inak odpovie právnik, inak sociológ, inak demograf. Ale čo nám k tomu povie dieťa samo, alebo čo by nám povedalo keby to vedelo vyjadriť našou dospelou rečou. Musíme sa pýtať okľukou, t.j. psychologickými skúškami a testami s psychologickým rozborom jeho vlastných spontánnych alebo navodených prejavov. A čo z pozorovania vyplýva? Predovšetkým základný poznatok, že z pohľadu dieťaťa nie sú vonkajšie znaky rodiny príliš dôležité. „Rodinou pre dieťa môže a nemusí byť situácia, keď sa o neho stará jedna osoba alebo viac osôb, keď sú vzájomné zväzky jedných s druhými zákonom potvrdené alebo nepotvrdené, kedy deti sú takzvané vlastné či nevlastné“ (Schooler, 1999, s. 16). Druhý poznatok nám hovorí, že ak sa má dieťa vyvíjať po duševnej a charakterovej stránke v osobnosť zdravú a spoločnosti užitočnú, potrebuje vyrastať v prostredí stálom a citove priaznivom, vrelom, prijímajúcom. A práve na tom dieťaťu najviac záleží. Takýmto životným prostredím by mala byť rodina. Tieto dva základné poznatky môžeme zhrnúť do jednej stručnej poučky, ktorú často opakujeme: dieťa za svojich rodičov prijíma tých, ktorí sa k nemu matersky a otcovsky chovajú - a je pre nich úplne nepodstatné, či práve títo ľudia na to majú alebo nemajú potvrdenie z pôrodnice. K tomu môžeme pridať ešte tretí významný poznatok. Ten hovorí, že rodina zďaleka nie je

jedinou inštitúciou, ktorá sa bude starať o prospech, obranu, výchovu a vzdelávanie dieťaťa a ktorá teda bude mať tiež vplyv na utváranie jeho osobnosti. Svoju úlohu tu zohráva škola, kamaráti, zamestnanie atď. Ale rodina má medzi všetkými predsa len jedinečnú a výsadnú úlohu v niekoľkých smeroch. V prvom rade iba ona stojí na začiatku – a má teda možnosť ovplyvňovať vývoj dieťaťa v jeho najcitlivejších fázach. Za druhé, najprirodzenejším spôsobom a najvýdatnejšie môže uspokojovať základné psychické potreby dieťaťa. A za tretie, je modelom medziľudských vzťahov, ktoré si dieťa ponese ďalej do života a podľa nich bude posudzovať všetky ďalšie vzťahy, do ktorých samo vstúpi. Pre dieťa je podstatné, aby sa v spoločnosti „svojich“ ľudí cítilo v bezpečí. Potreba životnej istoty je zrejme potrebou najvýznamnejšou. Výchova mladej generácie, jej príprava na plnohodnotný život je najvýznamnejšia úloha v našej spoločnosti. Každé dieťa sa rodí s potrebami. Napĺňanie psychických potrieb detí je rovnako dôležité ako uspokojovanie potrieb telesných. Podľa Matějčka (1995) môžeme základné psychické potreby rozdeliť nasledovne:

- potreba blízkej osoby,
- potreba určitej miery podnetov,
- potreba základných podmienok pre účinné učenie,
- potreba možnosti uplatnenia,
- potreba otvorenej budúcnosti.

Úlohou rodičov je vytvárať prostredie, ktoré dieťaťu pomôže dosiahnuť jeho maximálny potenciál v telesnej, duševnej, rozumovej a duchovnej oblasti. Matějček (1995) konštatuje, že vzťah medzi rodičom a dieťaťom pomáha dieťaťu lepšie zvládať stres a frustráciu, prekonávať bežné obavy a strach, zvyšovať vedomie vlastnej hodnoty, pomáha mu pri vývine sociálnych emócií a pri vývine svedomia. V živote existujú dva druhy vzťahov. Jeden druh vzťahu je biologický – vzťah, ktorý nás spája s pokrvnými rodičmi, sestrami, bratmi, tetami, strýkami a vlastnými pokrvnými deťmi. Nech sa stane čokoľvek, táto väzba vždy existuje. Nič nemôže vymazať trvalosť biologického vzťahu (Matějček, 1995). Rodina by mala znamenať pre dieťa základnú životnú istotu. To je ten najlepší vklad, ktorý mu môžeme dať. A je to v našej moci.

Rodinné prostredie tvoria viaceré činitele, ku ktorým patria : bytové podmienky, spolunažívanie rodiny, úplnosť rodiny, vzťahy v rodine, morálne a etické postoje rodičov aj vnútorodinné činitele. Na vývoj a rozvoj osobnosti dieťaťa nikdy nepôsobí len jeden z faktorov samostatne, ale vždy v pôsobení s inými faktormi.

Ak v rodine prevládajú viaceré negatívne faktory, potom je ťažké zabezpečiť dieťaťu riadnu výchovu a rozvoj, čo môže mať rôzne negatívne dôsledky, ako sú záškoláctvo, kriminalita, drogy, alkohol, a iné formy ohrozovania morálneho rozvoja dieťaťa .

„Rodinná výchova je základom a má určujúci význam pri formovaní osobnosti mladého človeka, je rozhodujúcou aj pre jeho mravný vývoj. Mladý človek si má z rodinnej výchovy odnášať do života predovšetkým správny vzťah a úctu k základným princípom a hodnotám spoločnosti. Ak rodinná výchova neplní takú funkciu, tým už sú dané väčšie predpoklady pre vznik kriminogénneho prostredia. Stabilita rodiny je predpokladom zdravej a primerane správnej výchovy detí. Rozhodujúca úloha vo výchove detí pripadá rodičom, ktorí majú byť osobným životom, správaním a vzťahom k spoločnosti príkladom svojim deťom“ (Galbavý, Vondráková, 2005, s. 353).

Rozlišujeme štyri typy rodín podľa vplyvu, aký majú na formovanie jednotlivca (Galbavý, Vondráková, 2005 s. 353) :

- rodina úplná – ide o taký typ rodiny, v ktorej sa na výchovnom procese až do jeho ukončenia zúčastňujú obaja rodičia. Táto úplnosť však ešte automaticky nezaručuje kvalitnú výchovu, ktorá by spĺňala spoločenské požiadavky,
- rodina úplná – neusporiadaná alebo rozvrátená – rozdiel medzi rodinou úplnou neusporiadanou a rozvrátenou treba chápať na základe vzťahov medzi rodičmi. Rozvrátenú rodinu charakterizuje narušený, ustavične prítomný vzťah jej členov,
- rodina neúplná – v rodine vychováva len jeden z rodičov alebo príbuzný. Tento typ rodiny vzniká buď prirodzenou cestou, ak jeden z rodičov zomrel, alebo ak nebolo uzavreté manželstvo,
- rodina kriminálna – v takej rodine si jednotlivec najľahšie osvojuje nežiadúci vzor správania. Môže to byť úplná alebo neúplná rodina. Delikventné správanie, normy a hodnoty si jednotlivci z delikventnej rodiny osvojujú bezprostredne a prirodzene.

1.2 Školské prostredie

Najväčší vplyv na utváranie osobnosti mladého človeka po rodine má škola, respektíve školské prostredie. „Škola je spoločenská inštitúcia, ktorej úlohou je pomáhať každému žiakovi všestranne sa rozvíjať fyzicky, psychicky, mravne a sociálne. Začiatky delikventného správania sa prejavujú často v tomto prostredí. Sú to rozličné drobné

krádeže, výtržníctvo, záškoláctvo a s tým spojený zlý prospech a podobne“ (Galbavý, Vondráková, 2005, s. 354).

„Slovo *škola* pochádza z gr. *schole*, čo znamená voľná chvíľa, voľný čas.

Škola ako celok predstavuje sociálny organizmus, ktorý žije vlastným životom a vytvára si neustále vnútorné pravidlá svojho fungovania a medziľudských vzťahov“ (Havlík, Koťa, 2002, s. 24).

Tento sociálny organizmus je pritom nútený sa istým spôsobom prezentovať sociálnemu okoliu. Školy sa líšia podľa stupňov, typov a druhov, a sú určené na vzdelávanie určitých vekových, sociálnych a záujmových skupín. Prevažná väčšina školských sústav má päť vertikálne nadväzujúcich vzdelávacích cyklov :

- základný, ktorému sa venujeme v našej práci,
- stredný,
- vysoký stupeň,
- postgraduálny,
- systém celoživotného vzdelávania – univerzity tretieho veku.

Ako uvádzajú Havlík a Koťa (2002) škola má niekoľko funkcií, medzi ktoré patria aj výchovná a vzdelávacia. Výchovná funkcia školy tvorí významnú tradičnú súčasť socializačných procesov. Jej podstata spočíva v prevode kultúrnych vzorcov správania a hodnôt z jednej generácie na druhú. Výchovné procesy sa vzťahujú k formovaniu vlastností, citov, vôle, charakteru, teda tých osobnostných vlastností, ktoré sa prejavujú v správaní a konaní. Všeobecne povedané, výchovné procesy sú tie, ktoré sa vzťahujú ku kultivácii osobnosti ako takej.

Vzdelávacia funkcia školy je realizovaná procesmi, počas ktorých si dieťa osvojuje obsah kultúry (jazyk, veda, umenie). Vzdelanie predstavuje osvojené vedomosti a schopnosť používať ich. K nim sa pridružuje ovládanie metód zisťovania a používania nových vedomostí. Havlík a Koťa (2002) považujú za hlavnú úlohu školy prejsť cez výchovu dieťaťa k sebvýchove a od vzdelania k samovzdelávaniu. Dôraz na funkciu školy je nie len výsledkom systémovo – funkcionálneho prístupu ku škole, ale tento prístup je podporovaný aj snahou o sprehľadnenie toho, čo je treba od školy vyžadovať, a čo je vhodné podriadiť sociálnej kontrole.

„Osobnostná a sociálno-vzťahová dimenzia výučby má byť zreteľná na všetkých stupňoch škôl, no ťažiskový význam má na základnej škole, keď sa u žiaka vytvárajú základy autoregulácie, sebapoňatia a vzorcov sociálneho správania. Existujú dôkazy, že rozvoj sociálnych spôsobilostí už v detskom veku (napr. vedieť rešpektovať dohodnuté

pravidlá hry, práce, spolužitia, vedieť spolupracovať, vcítiť sa do problémov iného, byť ochotný pomáhať a pod.) sa podpisuje pod pokroky v škole, pod sociálnu a neskôr i profesijnú adjustáciu“ (Fontana, 1997, Kollárik, 1999 In Klein, 2007, s. 19).

1.3 Sociálne znevýhodnené prostredie

Zákon 245/2008 uvádza, že sociálne znevýhodnené prostredie je také prostredie, ktoré vzhľadom na sociálne, rodinné, ekonomické a kultúrne podmienky nedostatočne podnecuje rozvoj mentálnych, vôľových, emocionálnych vlastností dieťaťa alebo žiaka, nepodporuje jeho socializáciu a neposkytuje mu dostatok primeraných podnetov pre rozvoj jeho osobnosti.

Klein a Rosinský (2008) vymedzujú základné kritéria sociálne znevýhodneného prostredia:

- dysfunkčná rodina,
- chudoba a hmotná núdza (definovaná v zákone NR SR č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi v znení neskorších predpisov),
- nedostatočné vzdelanie rodičov príp. zákonných zástupcov (ak aspoň jeden z nich nezískal vzdelanie poskytované základnou školou),
- nevyhovujúce bytové a hygienické podmienky,
- vyučovací jazyk školy je iný ako jazyk, ktorým hovorí osoba v domácom prostredí,
- segregované rómske komunity (osady),
- sociálna exklúzia.

Za jedinca pochádzajúceho zo sociálne znevýhodneného prostredia považujú takú osobu, ktorá spĺňa aspoň dve z uvedených kritérií.

„Pojem deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, resp. deti ulice, je veľmi široký a zahŕňa viac skupín detí. Preto je aj zložitá určiť všeobecne platné a jednotné charakteristiky a znaky pre deti tejto skupiny. Dieťaťom zo sociálne znevýhodneného prostredia v širšom zmysle sa stáva dieťa, ktorému na dosiahnutie preň dôležitého cieľa alebo splnenia dôležitej úlohy chýbajú určité prostriedky, istá schopnosť, zručnosť, a nedeje sa to jeho pričinením alebo zanedbaním“ (Bednařík a kol., 2004, s. 142). Autor ďalej uvádza druhy sociálneho znevýhodnenia :

- ekonomické znevýhodnenie – nedostatočný rodinný príjem, nezamestnanosť v rodine, život v chudobnom prostredí,
- vzťahové znevýhodnenie – nedostatok lásky a podnetov v rodine, týranie a zneužívanie, nedostatok rovesníkov a priateľských vzťahov. Pravdepodobne najdôležitejším faktorom je citové nenaplnenie a nedostatok kvalitných vzťahov, no svoju úlohu zohráva aj zlá ekonomická situácia, ktorá vo veľkej miere ovplyvňuje možnosti detí najmä v období dospievania, keď si mladí ľudia viac uvedomujú tieto rozdiely medzi sebou (Bednařík a kol., 2004, s. 143).

Existuje viacero faktorov spôsobujúcich ohrozenie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Bednařík (2004) ich rozdeľuje na vnútorné a vonkajšie faktory.

Vnútorné faktory:

- duševné poruchy a problémy s návykovými látkami u predkov,
- chronická traumatizácia z detstva (dieťa dlhodobo týrané, zneužívané alebo šikanované),
- sklon k násiliu, zlé sebaovládanie, impulzivnosť,
- poruchy pozornosti,
- nižšia inteligencia,
- neschopnosť zvládať stresové situácie,
- nedostatok sociálnych zručností (nevie napr. nadviazať kontakt, čeliť sociálnemu tlaku, spolupracovať),
- nízke sebavedomie,
- malá odolnosť voči neúspechu a sklamaniu,
- nedostatok osvojených pozitívnych hodnôt atď.

Väčšina spomenutých faktorov vznikla v dôsledku nesprávnej výchovy, negatívneho pôsobenia rodičov a najbližšieho okolia (teda pôsobením vonkajších faktorov), no stávajú sa súčasťou osobnosti dieťaťa, a preto ich zaradíme medzi vnútorné faktory.

Vonkajšie faktory:

1.Rodina

- nedostatok času venovaného dieťaťu,
- nedostatočné citové väzby dieťaťa,
- nedostatočná starostlivosť, zanedbávanie, príp. striedanie s prehnanou prísnosťou,

- nejasné pravidlá týkajúce sa vyžadovaného (očakávaného) správania,
- zle fungujúca rodina, patologické vzorce správania,
- dlhodobý manželský konflikt medzi rodičmi a prípadné vťahovanie detí do ich konfliktu,
- rodičia (alebo jeden z nich) nadmerne konzumujú alkohol alebo iné návykové látky,
- rodičia majú ľahostajný alebo nepriateľský postoj voči spoločnosti,
- malé očakávania od dieťaťa, jeho podceňovanie, alebo naopak, prílišná ctižiadostivosť rodičov,
- chudoba alebo nezamestnanosť rodičov,
- týranie alebo sexuálne zneužitie dieťaťa v rodine,
- rodičia nevytvárajú dostatok priestoru pre záujmy, hru a koníčky,
- dieťa žijúce bez rodiny a domova.

2.Škola

- vytváranie tzv. „dobrých tried“ a „zlých tried“ v školách,
- prítomnosť šikanovania v triede,
- ľahko dostupný tabak, návykové látky alebo hazardné hry v škole alebo jej blízkosti,
- vnímanie učiteľov ako nepriateľských alebo ľahostajných,
- preventívne programy sa realizujú neinteraktívnym a nevhodným spôsobom,
- nespolupráca školy a rodičov,
- zlyhávajúci a problémoví žiaci sú verejne vysmievaní a ponižovaní,
- diskriminácia medzi spolužiakmi na základe nejakej odlišnosti.

3.Vrstovníci

Táto skupina faktorov je mimoriadne dôležitá v dospievaní.

- pozitívny alebo ambivalentný postoj k alkoholu, fajčeniu a iným drogám, hazardným hrám,
- rozvíjanie a praktizovanie rôznych extrémnych a agresívnych myšlienok a postojov (napríklad rasistických, anarchistických, či týkajúcich sa netradičného životného štýlu),
- rebélia a problémy s autoritami,
- väčší vplyv rizikových kamarátov než rodičov,

- sklon vrstovníkov zosmiešňovať dieťa alebo ho šikanovať,
- neúčelné trávenie voľného času.

Podiel na negatívnom vplyve na dieťa a mladého človeka má aj širšia spoločnosť a prostredie. Napríklad : chudoba v regióne; nedostatočné sociálne zabezpečenie; nedostatok príležitostí k vzdelaniu a uplatneniu; pozitívne písané i nepísané normy voči alkoholu a tabaku; spoločenská atmosféra podporujúca násilné riešenie problémov (napr. rómskej otázky); rasová alebo iná diskriminácia a pod. (Bednařík a kol., 2004, s. 143 - 144).

Autori Klein a Rosinský (2008) upozorňujú, že so sociálne znevýhodneným prostredím súvisí aj výchovne menej podnetné prostredie, no zároveň zdôrazňujú, že výchovne málo podnetné prostredie sa môže vyskytovať nielen v nepriaznivých sociálnych podmienkach, ale aj vo veľmi dobrých ekonomických podmienkach, inými slovami nielen v najchudobnejších rodinách, ale aj vo veľmi bohatých rodinách.

Počet detí zo sociálne znevýhodneného prostredia sa v posledných rokoch zvyšuje, čo je podmienené najmä:

- značnými populačnými prírastkami rómskeho obyvateľstva pri poklese obyvateľstva majoritného,
- rastom nezamestnanosti ľudí,
- nástupom drog a rôznych lákadiel doby,
- stratou zdravého rodinného života.

Výskumy ukazujú, že ekonomické pozadie rodiny má podstatný vplyv na školskú úspešnosť žiaka. Výskum realizovaný vo Veľkej Británii ukázal, že deti pochádzajúce z ekonomicky a sociálne zabezpečenej rodiny majú až 10-násobne väčšiu pravdepodobnosť, že vo svojich 18 rokoch života budú ešte študovať, čiže budú pokračovať vo svojich štúdiách na univerzite Halsey (1980, In Klein, s. 100).

Podľa Portika však nie je ekonomický status rodiny dominantným determinantom školskej úspešnosti rómskych žiakov. Za hlavný determinant považuje lokalizáciu bývania a vzťah rodičov k vzdelávaniu Portik (2004, In Rosinský, Klein, s. 41-42).

2. NEGATÍVNE JAVY – SOCIÁLNO PATOLOGICKÉ JAVY

Podľa Strieženca *sociálna patológia* je „odvetvie sociológie, ktoré skúma negatívne javy v spoločnosti, prejavujúce sa v neadekvátnych sociálnych reakciách, v sociálnych deviáciách (Strieženec, 1996, s. 146).

Strieženec (1996) definuje sociálnu deviáciu ako určitú úchylku, odklon, alebo vybočenie. Je to spôsob konania, ktoré nie je v súlade so všeobecne prijatými normami a hodnotami spoločnosti. Sociálna deviácia je odchýlka od očakávaného štandardizovaného a inštitucionalizovaného správania, ktoré určuje sociálna norma v určitom sociálnom útvare. Správanie môže byť tak konformné ako i deviantné, záleží na tom, podľa akej sociálnej normy správanie hodnotíme, ktoré normy naň uplatňujeme. Všeobecne prijaté normy (majoritná populácia) sú v rozpore s minoritnými normami.

„Sociálna patológia sa zaoberá sociálnymi javmi a procesmi v celej ľudskej šírke väzieb. Skúma ich podstatu, formy prejavu a výskytu, príčiny vzniku, dôsledky pre spoločnosť a pre jednotlivca. Zaoberá sa tiež ich prevenciou a čiastočne i nápravou“ (Strieženec, 1996, s. 146).

2.1 Sociálno patologické javy detí

„Súhrnný pojem na označenie chorých, nenormálnych, všeobecne nežiaducich spoločenských javov je najčastejšie sociálna patológia. Patria sem aj sankcionované formy deviantného správania, ako aj štúdium príčin ich vzniku a existencie“ (Ondrejko, 2001, s. 11).

Podľa prof. Dobrotku „osobitosťou pojmu *sociálna patológia* je paradox, že obsahuje nepatologické prejavy a formy spoločensky nežiadúceho, ba spoločnosti krajne nebezpečného správania, ktoré sa „patologizáciou“ a „medicinalizáciou“ vymyká z kompetencie justície, najmä trestného práva a tým i preventívnej viktimológie – ochrany potenciálnych obetí“ Dobrotka (1999, In Ondrejko, 2001, s. 17).

Podľa Vaňkovej (1997, In Balogová, 2003, s. 7) sociálna patológia sú „javy vznikajúce alebo zachovávané sa v spoločnosti v dôsledku neuspokojivého alebo nedostatočne efektívneho pôsobenia sociotechnických prostriedkov a opatrení, ktorých predmetom je cieľavedomé a v danom období požadované formovanie spoločnosti“.

Podľa Ondrejковиča (2000, In Balogová, 2003, s. 9) na prelome 19. a 20. storočia boli za sociálne patologické javy považované samovražednosť, alkoholizmus, homosexualita, prostitúcia, rozvodovosť, nezamestnanosť a vojna.

Neskôr sa k nim pridali narkománia, drogové závislosti, násilie a agresivita, patológia rodiny, pohlavné choroby.

Kyriacou (2005) uvádza sedem negatívnych javov, s ktorými sa väčšina učiteľov stretáva a ktoré v určitom bode svojej pedagogickej kariéry musí riešiť. Patria k nim:

- šikanovanie
- záškoláctvo
- vylúčenie zo školy
- stres
- zneužitie
- prežívanie hlbokého smútku
- kriminalita

Autor tvrdí, že dopad uvedených negatívnych javov na žiakov sa dosť líši v závislosti na ich veku, osobnosti a závažnosti situácie.

2.2 Šikanovanie – agresivita detí

Je to konanie, ktorým jedna osoba alebo viac osôb spôsobuje iným príkorie, núti ich k ponížujúcim úkonom, násilím obmedzuje ich slobodu a pod. So šikanovaním sa možno stretnúť v každodennom živote okolo nás. Šikanovaním je možné spáchať trestný čin.

Podľa Koláča : „Šikanovanie je nebezpečne rozšírenou sociálnou chorobou v spoločnosti, ktorej dôsledkom je poškodzovanie zdravia jednotlivca, skupiny, vrátane rodiny a spoločnosti vôbec“ (Koláč, 2001, s. 17).

Podľa Vaníčkovej : „Šikanovanie je sociálnopatologická forma násilia, ktorá svojmu nositeľovi dáva pozitívnu satisfakciu z moci nad druhými, z moci, že môžu beztrestne ubližovať a pritom využívať svoju formálnu autoritu alebo silu zvýšenú telesnou alebo verbálnou agresiou, ku ktorej sa každý nezníži, a to ani na svoju obranu“ (Vaníčková, 2004, s. 76).

Slovo šikanovanie pochádza z francúzskeho slova „chicane“, čo znamená zlomyselné obťažovanie, týranie, sužovanie, prenasledovanie atď. (Říčan, 1998).

Šikanovanie môžeme teda chápať ako zvláštny prípad agresívneho správania. Je jednou zo závažných foriem ponížovania dôstojnosti človeka. Šikanovanie je agresívne správanie uskutočňované s cieľom získať pocit prevahy a určitej výhody prostredníctvom fyzického a psychického týrania druhých ľudí. Agresor sa snaží získať rôzne výhody, dominantnosť, uspokojenie a zadosťučinenie. Ide o správanie agresívne, nezákonné a obeť ponížujúce (Novák, Caponni, 1996).

Kolář (2005, s. 27) popisuje šikanovanie ako činnosť, ktorou, „jeden alebo viac žiakov úmyselne, väčšinou opakovane týra a zotročuje spolužiaka či spolužiakov a používa k tomu agresiu a manipuláciu.“

Podľa Ondrejkooviča (2001) forma šikanovania býva niekedy poznamenaná sexuálnym záujmom, inokedy zasa rasizmom.

Pod šikanovaním sa rozumie „ochorenie“ celej skupiny. Nie je len záležitosťou agresora a obeť, ale ťažkou poruchou vzťahov v jednotlivých skupinách. Kolář (2005, s. 28 – 30) uvádza reprezentatívny prehľad konkrétnych typov a foriem agresíí a manipulácií, ktoré zaznamenal pri šetrení a náprave šikanovania vo svojej poradenskej praxi :

- fyzická agresia a používanie zbraní,
- slovná agresia a zastrasovanie zbraňami,
- krádeže, ničenie a manipulácia s vecami obeť,
- násilné a manipulatívne príkazy,
- zraňovanie izoláciou, okľukou a „umeleckými výtvormi“.

Říčan (1998) o šikanovaní hovorí vtedy, keď jedno dieťa alebo skupina detí hovorí inému dieťaťu škaredé a nepríjemné veci, bije ho, kope, vyhráža sa mu, zamyká ho v miestnosti a podobne. Tieto incidenty sa môžu často opakovať a pre šikanované dieťa je ťažké, aby sa samo ubránilo. Ako šikanovanie môžu byť označené tiež opakované posmešky alebo nepekné poznámky o rodine.

Za šikanovanie obvykle neoznačujeme občasnú bitku alebo hádku približne rovnako fyzicky vybavených súperov. Slovom šikanovanie sa zvyčajne myslí opakované ubližovanie. Týraná obeť trpí často celé mesiace alebo aj celé roky. Ak však ide o zvlášť kruté ublíženie, označíme za šikanovanie aj jednotlivú udalosť, ktorá sa zatiaľ neopakovala. O šikanovaní hovoríme však len vtedy, keď je obeť z nejakého dôvodu bezbranná pre fyzickú slabosť alebo neobratnosť, pre svoju izolovanosť v kolektíve, pre svoje psychické zvláštnosti alebo preto, že agresori útočia v skupine. Ide teda o asymetrickú agresiu.

K šikanovaniu medzi žiakmi dochádza v ústraní (v šatni, na WC,...), kde nechodí pedagóg poverený dozorom, kde je prítomná len obeť a agresor, alebo skupina agresorov. Veľmi často sa však týranie spolužiaka odohráva v triede medzi ostatnými spolužiakmi. Títo sa nepostavia na ochranu obeť buď z ľahostajnosti, zo strachu alebo preto, že obeťou je nesympatický žiak (outsider). Časť triedy sa na šikanovaní veľmi dobre zabáva. Mnohokrát pri dverách stojí hliadka, ktorá dá signál, že sa blíži učiteľ (Říčan, 1998).

Kolář (2005, s. 21) uvádza niekoľko chybných krokov, ktorých sa dopúšťajú pedagógovia pri zistení šikanovania:

- často sú vyšetřovaní agresori a obeť spoločne,
- berú sa vážne falošní svedkovia, ktorým prikázal „šéf“ alebo „kápo“ agresorov,
- pri vyšetřovaní sa neberie zreteľ na traumu, hanbu a mlčanlivosť znásilnenej obeť,
- bezprostredne sa konfrontuje výpoveď týraného žiaka s výpoveďami jeho učiteľov atď. - to všetko vedie niekedy až k tragikomickým záverom, kedy obeť je označená za agresora a za príčinu všetkých nešťastí v skupine,
- nezriedka sa obeť nechá odísť zo školy, prípadne sa prevedie do vedľajšej triedy, pričom mašinéria šikanovania sa ďalej prehľbuje a zdokonaľuje.

Strieženec (1996, s. 14) definuje agresivitu ako „spôsob komunikácie s okolím, súhrn tendencií a pudov, ktorými sa živá bytosť presadzuje a stavia proti expanzii iných organizmov, všeobecná tendencia reagovať útočným spôsobom. Charakterizovaná je často až trvalým nepriateľstvom k ostatným ľuďom. Agresívne správanie je taká forma činnosti človeka, skupiny, ktorá demonštruje vlastnú prevahu, používa silu vo vzťahu k inému človeku alebo skupine osôb“.

Podľa Heretika (1994, s. 144) je agresivita „relatívne trvalá dispozícia, či vlastnosť osobnosti správať sa agresívne, je podmienená vrodenými, biologickými faktormi (konštitúcia, temperament, biochemické faktory v CNS) a učením (sociálne najmä imitačné učenie)“.

Rozlišujeme agresivitu :

- autoagresivitu (zameranú voči sebe samému),
- heterogresivitu (zameraná proti okoliu),
- verbálnu agresivitu,
- brachiálnu agresivitu (agresivita voči osobám a veciam).

Agresivita môže byť súčasťou individuálnej dispozície osobnosti pacienta, môže mať inštrumentálny alebo samoučelný charakter, agresívne konanie môže byť viazané na afekt.

S agresivitou úzko súvisí pojem šikanovanie, ktoré môžeme chápať ako zvláštny prípad agresívneho správania. Končeková uvádza ako možné príčiny agresivity zlú výchovu, nedostatočnú výchovu, organické poškodenie mozgu a psychopatiu (Končeková, 1996, s. 79).

2.3 Záškoláctvo

Záškoláctvo môžeme zaradiť do porúch správania rovnako, ako napríklad nedisciplinovanosť či túlanie. Je to úmyselné zameškávanie školského vyučovania, keď žiak z vlastnej vôle, zväčša bez vedomia rodičov, nechodí do školy. Tieto vymeškané hodiny nie sú ospravedlnené ani rodičmi ani lekármi. Je to tradičný a možno jeden z najbežnejších problémov, ktorý sa objavuje na základných i stredných školách a počet neospravedlnených hodín z roka na rok rastie. Príčiny záškoláctva môžeme rozdeliť do troch hlavných skupín : 1. Škola, 2. Rodina, 3. Iné dôvody. Končeková (1996) uvádza niekoľko motívov, ktoré vedú dieťa ku záškoláctvu:

1. dieťa sa zle prispôbuje školskému režimu –
 - rodičia majú laxný postoj k školskej dochádzke detí, nedostatočne na ne dozerajú,
 - dlhotrvajúca domáca rekonvalescencia dieťaťa po nejakej chorobe.
2. dieťa má nechúť k školskej práci –
 - dieťa s podpriemernou inteligenciou nestačí tempu práce ostatných detí a zaostáva,
 - dieťa s nadpriemernou inteligenciou sa nudí, pretože sa na neho kladú nízke požiadavky,
 - dieťa s rôznymi špecifickými poruchami tiež zaostáva.
3. dieťa má problémy v medziľudských vzťahoch -
 - bojí sa trestu alebo výsmechu zo strany učiteľa,
 - má zlé vzťahy so spolužiakmi.
4. napodobňovanie, navedenie.

Uvedená autorka rozlišuje záškoláctvo :

1. impulzívne – nie je vopred plánované, dieťa reaguje náhle a nepremyslene,

2. účelové, plánované – dieťa vopred plánuje, kedy nepôjde do školy, alebo kedy zo školy odíde, vymýšľa si rôzne zámienky (Končeková, 1996, s. 79).

Príčiny záškoláctva Kyriacou (2005) rozdeľuje do troch skupín:

1. Individuálna patológia alebo poruchy osobnosti – žiaci majú nízke sebavedomie, neprimerané sociálne zručnosti, nižšie študijné schopnosti, zvláštne vzdelávacie potreby, zhoršenú koncentráciu a sebaovládanie.
2. Nevyhovujúce rodinné podmienky, hodnotový systém rodiny a sociálne faktory v komunite detí so zlou školskou dochádzkou – rodičia týchto žiakov podceňujú školské vzdelávanie a je im jedno, či deti do školy chodia alebo nie. V rodine sa môžu objavovať rôzne problémy, starostlivosť o deti je nedostatočná, rodina žije v komunite vysokou mierou nezamestnanosti a ekonomickou depriváciou.
3. Faktory školy – žiaci majú problémy s učiteľmi, v triede sú zlé vzťahy (aj s výskytom šikanovania), učivo je pre žiakov príliš náročné, školské osnovy nezohľadňujú individuálne potreby žiakov.

Záškoláctvo je rozšírené najmä u žiakov v období puberty. Medzi kritickú skupinu patria hlavne žiaci II. stupňa základných škôl a deti zo sociálne slabších rodín. Príčinou, prečo sa dieťa vyhýba škole môže byť viacero, pričom neprítomnosť v škole si plánuje cielene a účelovo alebo reaguje impulzívne a odchod zo školy je náhly, vopred nepremyslený. Takýto náhly impulz môže viesť k ďalším nepríjemnostiam, kedy dieťa pokračuje v chodení poza školu práve zo strachu z následkov náhleho odchodu zo školy. V takom prípade nevie, čo má robiť a ako sa má správať ďalej.

Vyhýbať sa škole môže začať i žiak, ktorého študijné výsledky sú veľmi dobré a nemá problém ani so školou ani s učiteľmi. Môže si však byť príliš vedomí svojich znalostí a môže sa začať vyvyšovať nad ostatných žiakov, ktorí ho následne vylúčia so svojho kolektívu, začnú sa mu smiať a ignorovať ho. Takáto situácia je rozšírenejšia medzi žiakmi vyšších ročníkov, ktorí sa postavíajú proti dobre sa učiacemu žiakovi. Chybný môže byť i prístup učiteľa, ktorý s nadaným žiakom nepracuje v jeho rytme a takýto žiak sa následne na vyučovaní nudí (Kyriacou, 2005). Uvedený autor ďalej konštatuje, že príčinou záškoláctva však môžu byť i neprimerane vysoké požiadavky na žiaka. Dieťa v škole nestíha, nedarí sa mu, za čo je zosmiešňované a trestané nielen v škole, ale i doma. Takýto žiak má pocit menejcennosti, neprospejeva a nakoniec rezignuje. Dieťa s nižšími intelektovými schopnosťami má ťažkosti s osvojovaním si vyučovacej látky a pokiaľ sa mu dlhodobejšie nedarí, stráca záujem i o dochádzku do školy.

Podobne nie sú v niektorých prípadoch dobre integrovaní do kolektívu i žiaci s rôznymi zdravotnými postihnutiami alebo špecifickými poruchami učenia (dyslexia, dysgrafia, atď). Tieto deti taktiež často trpia poruchou sebedomia, pocitom menejcennosti, uzatvárajú sa do seba, pričom strácajú záujem o vyučovanie a hromadí sa v nich odpor ku škole, spôsobený práve častým neúspechom v učení a vo vzťahoch. Problémom u nich môže byť i porucha sústredenia a hyperaktivity, čo nepriaznivo ovplyvňuje ďalšie školské úspechy.

Medzi závažné príčiny záškoláctva patrí i šikanovanie. V tomto prípade teda nejde o negatívny vzťah ku škole, o nezáujem so strany žiaka o školu a podobne. Žiak, ktorý je šikanovaný sa zo strachu pred svojimi agresormi bojí chodiť do školy a zámerne sa jej vyhýba. Často mení cestu do školy i zo školy, pokiaľ sa vôbec rozhodne do školy ísť. Chýbaním v škole sa mu zhoršuje prospech a môžu sa u neho objaviť poruchy správania.

Podľa odborníkov zaoberajúcich sa problematikou záškoláctva – Ondrejko (2001), Turček (2000), za najčastejšie jeho príčiny sa považujú :

- prílišná citová viazanosť na niektoré dospelé osoby – prejavuje sa hlavne u žiakov prvého ročníka,
- mimoriadne vedomosti a schopnosti žiaka – ak sa žiak povyšuje nad ostatnými a je kolektívom následne odmietaný; typické pre žiakov vyšších ročníkov,
- priemerné a podpriemerné schopnosti žiaka – žiakom sa školská činnosť nedarí a denne sú za svoje problémy trestaní a zosmiešňovaní – komplex menejcennosti,
- žiaci s rôznymi zdravotnými problémami a postihnutiami – odmietaní svojimi spolužiakmi – pocit menejcennosti, nesústredenosť, impulzivnosť, neadekvátne správanie,
- žiaci s autistickými črtami – ťažko nadväzujú priateľské vzťahy a majú problémy s adaptáciou v kolektíve,
- žiaci so špecifickými poruchami učenia – javia sa ako apatickí, lajdácki; spočiatku veľké úsilie, neskôr po opakovaných trestoch nezáujem a odpor ku škole,
- žiaci označovaní ako problémoví – malá snaha, nedostatok pevnej vôle a zodpovednosti – páchanie trestnej činnosti,

- školská fóbia – psychická porucha, strach opustiť známe prostredie – domov; prítomné sú aj somatické príznaky; deti sú tiché, pasívne, zakríknuté, ale s dobrým prospechom,
- nespravodlivé hodnotenie učiteľa – neustále stresové situácie; kladný vzťah ku škole sa postupne mení na záporný,
- nevhodné pedagogické prístupy – strach zo školy hlavne u neurotických detí; záškoláctvo účelové v čase skúšania alebo počas hodiny s neoblíbeným učiteľom,
- drogy – záškoláctvo z dôvodu potreby získať drogu; často sú iniciátormi šikanovania,
- šikanovanie – strach nielen zo školy, ale aj z cesty do a zo školy; zhoršenie prospechu; výrazné poruchy správania.

Na záškoláctvo má veľký vplyv aj vek žiakov a ich fyzický a psychický vývin. Záškoláctvo je rozšírené najmä u žiakov v období puberty. Podľa Ďuriča (1997), staršie školské obdobie je obdobím, keď dochádza popri zmenách v telesnom vývine aj k mnohým zmenám vo vývine psychickom. V tomto období prebieha množstvo búrlivých zmien. Faktory, ktoré majú vplyv na spôsob záškoláctva, sú rôzne. Aký spôsob a štýl záškoláctva žiak zvolí, závisí od veku dieťaťa, od problému, ktorý ho trápi, od charakteru jeho osobnosti, od vplyvu rodinného prostredia a výchovy a pod. Pokiaľ má dieťa strach z určitej hodiny alebo učiteľa, ktorého má na danej hodine, nemusí zo školy automaticky odísť, vynechá len určitú hodinu. Tento čas sa môže zdržiavať, napríklad na toalete alebo v iných priestoroch školy, kde môže byť sám. Častou výhovorkou býva tiež návšteva lekára. V takomto prípade dieťa môže, ale i nemusí mať ospravedlnenie od lekára.

2.4 Kriminalita detí – násilie

Kriminalita je súhrn trestných činov, ktoré spáchali, či už úmyselne, alebo z nedbanlivosti trestnoprávne zodpovední jedinci na istom mieste a za isté obdobie. Kriminalita je relatívne hromadný spoločenský jav, ktorý je podmienený tak spoločensko-ekonomicky, ako aj subjektívne. Stav kriminality v spoločnosti sa zisťuje

tzv. indexom kriminality, ktorý udáva podiel odsúdených za trestné činy v spoločnosti Remišová, Kokavec (1987, In Heretik, 2004, s. 53).

So všetkými asociálnymi prejavmi stúpa i kriminalita detí a mládeže. V tejto trestnej činnosti detí a mládeže, ktorú upravuje zákon o zodpovednosti za protiprávne činy je dôležitý vek páchatel'a. Stáva sa, že mladiství svoju maloletosť k trestnej činnosti zneužívajú. Mnoho protiprávných aktivít sa u nich vyznačuje spontánnosťou, veľkou suverénnosťou až výsmechom, že uniknú trestu.

„Rastúca kriminalita mládeže súvisí s absenciou autentického hodnotového systému, minimalizovaním možností voľnočasových aktivít. Ďalším faktorom je nepripravenosť mladej generácie na stratifikáciu spoločnosti. Mladí ju vidia iba ako sociálnu nerovnosť. V snahe vyrovnať sa dochádza ku kriminálnym činom. Kriminalita bezprostredne súvisí s rastúcou nezamestnanosťou, ale aj s benevolenciou sociálnej politiky“ (Matula, 1992). Všeobecne sa dá povedať, že kriminalita detí a mládeže je silne medializovaná. V roku 1989 sa o detskej kriminalite prakticky nehovorilo. Tiež to platí i o brutalite detí, ktorá sa vyskytuje v rôznej forme a intenzite od prípadu k prípadu, najčastejšie ako šikanovanie medzi deťmi. Použitie zbrane rôzneho druhu deťmi je len ojedinelé, záleží na okolnostiach každého prípadu.

„Delikvencia je širší pojem ako kriminalita. Zahrňuje aj trestné činy, ktoré spáchali osoby, ktoré nie sú trestne zodpovedné (mladšie ako 15 rokov a nepričetné osoby), ako aj činy hrubo porušujúce ustanovenia občianskeho práva, rodinného práva a iných noriem Heretik“ (2004, s.54).

„Závažným fenoménom vo vývoji kriminality je vzostupný trend trestnej činnosti detí a mladistvých. Rastúca kriminalita mládeže súvisí s absenciou autentického hodnotového systému, minimalizovaním možností voľnočasových aktivít. Ďalším faktorom je nepripravenosť mladej generácie na stratifikáciu spoločnosti. Mladí ju vidia iba ako sociálnu nerovnosť. V snahe vyrovnať sa dochádza ku kriminálnym činom.

Ťažko je možné určiť, ktorá stratégia, či opatrenie môže pomôcť v zamedzovaní trestnej činnosti mladistvých. Neexistuje zaručený recept, ako úplne odstrániť kriminalitu mládeže. Účinnosť prevencie sa zabezpečuje integrálnou snahou všetkých subjektov. Sú to školy, orgány činné v trestnom konaní, sociálni pracovníci, pedagógovia, štátne i neštátne subjekty. Všetky tieto subjekty sa majú sústreďovať na jeden cieľ, ktorým, ..je predchádzanie kriminality“ (Galbavý, Vondráková, 2005, s. 355).

Na rast kriminality detí a mladistvých má nesporne vplyv celospoločenská klíma, funkčnosť rodiny, vedenie detí v škole, naplnenie ich voľného času záujmovými

aktivitami, kamaráti atd. Masové médiá sa javia ako silný socializačný faktor. Podľa odhadu odborníkov strávi mladistvý po desaťročnej školskej dochádzke zhruba 18 000 hodín pred televíznou obrazovkou, avšak len 15 000 vyučovacích hodín v školskej lavici. Svoje predstavy o svete, konfliktoch a spôsoboch ich riešenia čerpajú veľakrát z fiktívnej reality prezentovanej na obrazovke. Túto skutočnosť ilustruje i výskum prevedený vo Švédsku: 40% opýtaných detí vo veku 6 – 10 rokov sa domnievalo, že ľudia umierajú iba násilnou smrťou a vraždou.

Heretik (2004, s. 123) ďalej uvádza, že „dieťa si s nástupom do školy podstatne rozširuje sociálny priestor a získava dôležité sociálne spôsobilosti. Zároveň sa výrazne zvyšujú nároky na jeho sociálnu adaptabilitu, ktorá so sebou nesie riziká prvých sociálnych zlyhaní. Práve z obdobia adaptácie na školské prostredie máme údaje o vážnych problémoch v sociálnom správaní (samotárstvo, odmietanie či zosmiešňovanie kolektívom, agresívne presadzovanie sa, šikanovanie rovesníkov, záškoláctvo). Zároveň rigidné školské prostredie veľmi často začína ťažko prispôsobivé dieťa sankcionovať (čierne body, poznámky, znížené známky zo správania) a podieľa sa na jeho etiketovaní“. Takáto realita je jedným z hlavných spúšťačov neskoršej trestnej činnosti týchto detí.

3 MOŽNOSTI RIEŠENIA NEGATÍVNYCH JAVOV

Najúčinnejším nástrojom v boji proti vzniku negatívnych javov u detí je prevencia. Z hľadiska štádií vývoja jednotlivých sociálno – patologických javov môžeme prevenciu rozdeliť do troch základných úrovní:

Primárna – keď sa problémy ešte nevyskytli, na predchádzanie patologických javov

Sekundárna – keď sa objavia problémy, na zamedzenie ich prehĺbovania

Terciálna – má predchádzať zhoršovaniu stavu už vzniknutých problémov alebo porúch, má zabrániť ich recidívam.

3.1 Prevencia záškoláctva

„V rámci primárnej prevencie ako zamedzeniu sociálno – patologickému javu záškoláctva postupuje riaditeľ školy podľa metodických pokynov k jednotlivému postupu pri uvoľňovaní a ospravedlňovaní žiakov z vyučovania, prevencii a postihu záškoláctva. Na tejto prevencii sa podieľa triedny učiteľ, výchovný poradca a školský metodik. Prevencia ďalej prebieha v spolupráci s ostatnými učiteľmi a zákonnými zástupcami žiaka. Súčasťou prevencie je pravidelné spracovanie dokumentácie o absencii žiakov, súčinnosť so zákonnými zástupcami, analýza príčin záškoláctva žiakov vrátane prijatia príslušných opatrení, výchovné pohovory so žiakmi, spolupráca so školským psychológom a inštitúciami pedagogicko – psychologického poradenstva, konania výchovných komisií v škole a spolupráce s orgánmi sociálno – právnej ochrany detí a pod. Účinnou prevenciou je zvlášť podieľanie sa na vytváraní programu pre aktívny a zdravý spôsob života detí, vrátane pestovania otvorenej, angažovanej a komunikatívnej atmosféry v škole a v rodine, informačný servis pre učiteľov, žiakov i rodičov v rámci programov primárnej prevencie vykonávanej rôznymi občianskymi združeniami alebo pedagogicko – psychologickými poradňami, využívať v prevencii záškoláctva pediatrov, terapeutov.

Sekundárnu prevenciu, kedy sa problém už vyskytol, zaisťujú predovšetkým terapeutickí pracovníci, sociálni pracovníci, psychiatrické ambulancie, v krajných prípadoch diagnostické centrá alebo výchovné ústavy pre deti a mládež a iné občianske združenia zaoberajúce sa pomocou deťom v kríze.

Terciálna prevencia sa zaisťuje programami na podporu ďalšieho výskytu školského absentérstva (v detských diagnostických centrách a výchovných ústavoch pre deti a mládež), podporu tvorivého spôsobu trávenia voľného času (občianske združenia a ich akreditované preventívne programy), normalizácia školského a rodinného prostredia (psychologická a sociálna pomoc, lekár), hlásiť väčšie množstvo neospravedlnených hodín rodičom a inštitúciám sociálnej starostlivosti“ (Levická, 2003, s. 115).

3.2 Prevencia šikanovania

Prevencia pri šikanovaní je lacnejšia, jednoduchšia a účinnejšia, než proti zlu potom bojovať. Prevenciu šikanovania robíme tam, kde zatiaľ k šikanovaniu ešte nedochádza alebo nebolo spozorované. Ako by mala prevencia šikanovania vyzeráť, nám ponúka Kolář (2005, s. 198). Jeho model ucelenej pomoci má sedem vrstiev :

1. Pedagogická komunita, ktorá posilňuje imunitu školských skupín a celých škôl proti ochoreniu šikanovaním
2. Špecifický program proti šikanovaniu ako súčasť školskej komunity, ktorý dokáže prípadné ochorenie skoro a účinne liečiť.
3. Odborné služby rezortu školstva, tvorené pedagogicko-psychologickými poradňami, strediskami výchovnej starostlivosti, špeciálnymi pedagogickými centrami, diagnostickými ústavmi a pod., ktorých úlohou je vedieť riešiť pokročilé šikanovanie.
4. Spolupráca škôl s odborníkmi z iných rezortov a neštátnymi organizáciami zaujímavými sa prevenciou šikanovania. Patrí sem napríklad spolupráca s kriminalistami pre mládež, sociálnymi kurátormi, detskými psychiatrami.
5. Pomoc a podpora ministerstva školám pri vytváraní prevencie šikanovania.
6. Kontrola škôl zo strany školskej inšpekcie a ministerstva školstva, ako sú pripravené ochrániť žiakov pred šikanovaním.
7. Monitorovanie situácie a zabezpečovanie ochrany práv detí nevládnymi organizáciami, ako je napríklad Amnesty International.

Istou prevenciou šikanovania môže byť aj práca s (potenciálnymi) agresormi. Hlavnou úlohou pedagógov je tlmiť agresívne sklony týchto detí, ktorých sklony k šikanovaniu predpokladáme.

Říčan (1998) odporúča tieto postupy :

1. používať čo najviac pochvál,
2. zamestnávať ich činnosťou, ktorá je pre ne atraktívna, a v ktorej môžu byť úspešní,
3. učiť ich sociálnym zručnostiam, ktoré im umožnia dosiahnuť uspokojenie konštruktívnou činnosťou,
4. povzbudzovať u nich empatiu
5. pomáhať im, aby si vybudovali osobnú perspektívu

Prevenencia šikanovania má jednu dôležitú zložku – výchova k násiliu. Táto výchova je zameraná na to, aby sa deti nebáli postaviť sa na odpor a aby si dokázali obhájiť svoju pravdu. Je dôležité, aby túto svoju schopnosť využívali k dobrému. Výchova k násiliu má začať už v útlom veku. Výcvik má byť zameraný tak, aby každé zdravé dieťa dosiahlo určitú minimálnu úroveň v sile, odolnosti, nebojácnosti. Takýto tréning má byť však spojený s výchovou k disciplíne, sebaovládaniu, pestovaniu súcitu a ohľaduplnosti voči druhým ľuďom a všetkému živému.

Preventívnym prostriedkom sú aj tzv. sociálne hry, ktoré poskytujú deťom otvorené interakčné systémy, ktoré im umožňujú získať skúsenosti so sebou samým i s druhými. Práve takýmito hrami pedagóg dokáže zvládnuť prejavy agresie u detí a tiež sa snaží o odstránenie príčin agresie. Deti by sa mali naučiť vyjadriť svoje kladné i negatívne city. Je potrebné učiť deti hľadať a spoznávať príčiny zlosti, lepšie chápať seba i tých druhých, ovládať zlosť, pokojne riešiť konflikty, komunikovať s druhými (Říčan, 1998).

Sociálna kuratela – V systéme štátnej správy vykonáva sociálnu kuratelu pre deti a mládež oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny. Klientmi sociálnej kurately sú maloletí a mladiství, u ktorých sa prejavili poruchy v správaní, a to útekmi z domova, zanedbávaním povinnej školskej dochádzky, mladí ľudia, ktorí šikanujú svojich kamarátov, sú členmi skupín, ktoré ich negatívne ohrozujú. Páchajú trestnú činnosť, požívajú alkoholické nápoje, sú závislí od internetu, hazardných i počítačových hier, drog a iných psychotropných látok.

Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately v § 1. ods. 3 definuje sociálnu kuratelu ako „súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci

v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba“.

Sociálny kurátor sa zaoberá delikvenciou a kriminalitou detí a mladistvých.

Definíciu sociálneho kurátora nám ponúka Matoušek (2005, s. 270): „Kurátor pre mládež je štátny úradník, ktorého úlohou je zaoberať sa deťmi a mladistvými z nefunkčných rodín, deťmi a mladistvými, ktorí vedú nemravný život, zanedbávajú školskú dochádzku, požívajú alkohol a iné návykové látky, tými, ktorí sa živia prostitúciou, ktorí utekajú z domova, i deťmi a mládežou, ktorí páchajú trestné činy, alebo bol na nich spáchaný trestný čin. Štátny úradník má poskytovať pomoc pri prekonávaní nepriaznivých životných podmienok a výchovných vplyvov, s cieľom umožniť dieťaťu a mladistvému začlenenie do spoločnosti.“ Taktiež má podľa tohto autora sledovať ako tieto deti využívajú voľný čas a s kým sa stretávajú. Má im vedieť ponúknuť kvalitné voľnočasové programy, spolupracovať so školami a ďalšími subjektmi, ktoré s deťmi pracujú. Zvláštnu pozornosť má venovať deťom, ktoré pochádzajú z rodín s nízkou sociálnou úrovňou.

Sociálni kurátori na dosiahnutie stanovených cieľov v praxi uplatňujú metódy sociálnej práce. Podľa Selickej (2002) ide o metódu prípadovú, skupinovú a komunitnú. Jednotlivé metódy sociálnej práce sa v praxi prelínajú. Ďalšou metódou, ktorú sociálni kurátori využívajú, je návšteva v rodine.

Ako uvádza Matoušek (2003) sociálni kurátori na Slovensku ani v Českej republike zatiaľ nemajú pre systematickú prácu s rodinou vytvorené základné predpoklady. Absentuje špeciálne školenie pre poradenskú, resp. terapeutickú prácu a počet prípadov, ktorými sa zaoberajú, im neumožňuje sústavnú sústredenú prácu s rodinou. Až v novej právnej úprave zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele sú prvýkrát zavedené kvalifikačné predpoklady pre výkon sociálnej práce.

Neoddeliteľnou súčasťou sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je sociálna prevencia. Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela sa zaoberá terciálnou prevenciou.

Terciárna prevencia má za cieľ predchádzať zhoršovaniu stavu, eliminovať počet recidív a následkov sociálnopatologických javov. Dôležitú úlohu okrem rodiny, školy a spoločenských organizácií tu zohrávajú sociálni kurátori pre mladistvých. . Sejčová (2002) tiež poukazuje na to, že pri prevýchove narušených mladistvých vo výchovných a diagnostických ústavoch sa využívajú diskusné skupiny, muzikoterapeutické, psychodramatické a iné techniky. Experimentuje sa i s letnými sústredzeniami

táborového typu, v ktorých sú aplikované systémy skupinovej terapie a komunitný režim.

Hupková (In Ondrejko, 2000, s. 207) charakterizuje terciárnu prevenciu ako prevenciu indikovanú. „...z dôvodu, že je zameraná na jedincov, ktorí prejavujú špeciálne znaky či symptómy sociálnej patológie.“ Indikovaná terciárna prevencia podľa tejto autorky patrí výhradne do rúk úzko špecializovaných odborníkov.

3.3 Školský koordinátor – primárna prevencia

V súčasnosti v školách narastá výskyt sociálnych deviácií akými sú záškoláctvo, šikanovanie, prudký nárast agresivity čo do foriem ako aj rozsahu, narkománie, kriminality a pod. Taktiež sú aktuálne aj otázky rómskej problematiky, ktorých riešenie je akcentované krajinami Európskej únie. Sú to všetko javy, ktoré sú súčasťou slovenských škôl, a ktorých riešenie si vyžaduje interdisciplinárny prístup. Tu sa vytvára priestor a možnosti pôsobenia sociálnej pedagogiky a tým aj sociálneho pedagóga, ktorý by participoval na riešení vyššie načrtnutých problémov.

Sociálna pedagogika má už 160 ročnú históriu. Celým historickým prierezom až po súčasnosť sa sociálna pedagogika zameriavala a zameriava na oblasť preventívnych aktivít. Schilling (1999) sociálnu pedagogiku považuje za tzv. „pozitívnu pedagogiku“ zameranú na pomoc k svojpomoci, rozvoj osobnosti a zlepšenie životných podmienok, pričom ťažisko sociálnopedagogickej práce spočíva v prevencii zameranej na deti, mládež a dospelých.

Špecifickú formu pomoci žiakom pochádzajúcim z dysfunkčných a sociálne znevýhodnených rodín by mohol v školách poskytovať práve sociálny pedagóg, ktorý je teoreticky i prakticky pripravený na túto prácu.

Sociálny pedagóg by mal nájsť svoje uplatnenie aj v základných a stredných školách. situáciách, resp. v práci so žiakmi z disfunkčných rodín. Základné činnosti sociálneho pedagóga v základných školách by spočívali: so žiakmi v realizovaní primárnej prevencie; v organizovaní voľnočasových aktivít detí a mládeže; v sociálnom poradenstve; v aktívnej spolupráci so žiakmi zo znevýhodneného prostredia; v spolupráci s rodičmi (Emmerová, 2004, In Hroncová, 2004, s. 190-192).

Lorenzová a Poláčková (1998) v tejto súvislosti vymedzujú úlohy sociálneho pedagóga v školách do troch postulátov:

1. sociálna výchova

- mimovyučovacie aktivity,
- podpora sociálneho učenia vo vyučovaní s dôrazom na utváranie prosociálnych osobnostných črt žiakov,

2. sociálne poradenstvo,

3. multikultúrna výchova (Lorenzová, - Poláčková, 1998, In Kraus, 2001, s. 190).

Podľa vyššie uvádzaných autoriek sú roly sociálneho pedagóga v škole nasledovné: ako pomocníka a obhajcu žiaka, jeho práv a dôstojnosti; ako mediátora v konfliktoch so žiakmi a rodičmi; ako koordinátora s verejnou správou; ako iniciátora spolupráce s miestnymi výchovno – vzdelávacími inštitúciami; ako koordinátora voľnočasových projektov a aktivít (Lorenzová - Poláčková 1998, In Kraus, 2001, s. 190).

Na pôsobenie sociálneho pedagóga v školách upozorňuje aj Bakošová, ktorá medzi kompetencie sociálneho pedagóga uvádza aj kompetenciu prevencie, čím upozorňuje na uplatnenie sociálneho pedagóga v prevencii sociálnopatologických javov. Autorka vymedzuje úlohy sociálneho pedagóga v škole vo vzťahu k žiakom, učiteľom a rodičom. Sociálny pedagóg vo vzťahu k žiakom plní v škole nasledovné úlohy:

- v pomoci žiakom začleniť sa do kolektívu,
- v sociálnom správaní sa žiakov, najmä pri emocionálnych, mravných a sociálnych poruchách,
- v situáciách, keď je narušené ich sociálne prostredie a rodinná výchova žiakov, prípadne sa vyskytuje syndróm CAN,
- v situáciách oslabenia zdravotného stavu žiakov, dbá o ich psychohygienu v zmysle zabezpečenia zdravého životného štýlu,
- v situáciách násilia v škole, chráni práva detí a mládeže a spolupracuje s tímom ďalších odborníkov na zlepšení sociálneho správania sa aktérov šikanovania,
- v situáciách záškoláctva, experimentovania s drogami a pod.(Bakošová, 2005).

Vo vzťahu k učiteľom v škole vymedzuje tieto úlohy sociálneho pedagóga:

- monitoruje a pomáha riešiť pedagogické situácie najmä začínajúcim učiteľom,

- citlivo reaguje na potreby učiteľov v oblasti relaxácie, psychohygieny, predchádza ich syndrómu vyhorenia,
- je podnecovateľom v ďalšom vzdelávaní učiteľov, upozorňuje na knižné novinky, časopisy a organizuje rôzne kurzy,
- chráni práva učiteľov vo vzťahu k agresívne sa správajúcim rodičom, učí učiteľov nadobúdať také zručnosti, ako je ochrana dôstojnosti a pod. (Bakošová, 2005).

Vo vzťahu k rodičom žiakov Bakošová vymedzuje nasledovné úlohy sociálneho pedagóga v škole :

- pri disharmonickom a narušenom rodinnom prostredí,
- rodičom poskytuje rady o výchovnom procese spojenom s vývinom dieťaťa, o efektívnej komunikácii medzi rodičmi a deťmi,
- poskytuje rodičom rady a individuálne konzultácie v oblasti prevencie sociálnopatologických javov a možných rizikách pre ich deti a pod.

Vo všeobecnej rovine je cieľom preventívneho pôsobenia školy propagácia spoločensky žiadúceho a akceptovaného správania sa medzi žiakmi, včasné odhaľovanie rôznych typov patológií prostredia, ktoré ohrozujú zdravie žiakov, poukazovanie na negatívne účinky užívania drog na ľudský organizmus a i.

Vyhláška MŠ č. 317/2009 charakterizuje činnosť sociálneho pedagóga nasledovne :

„*Sociálny pedagóg* vykonáva odborné činnosti v rámci prevencie, intervencie a poskytovania poradenstva najmä pre deti a žiakov ohrozených sociálno-patologickými javmi, zo sociálne znevýhodneného prostredia, drogovu závislých alebo inak znevýhodnených detí a žiakov, ich zákonných zástupcov a pedagogických zamestnancov škôl a školských zariadení. Sociálny pedagóg plní úlohy sociálnej výchovy, podpory prosociálneho, etického správania, sociálnopedagogickej diagnostiky prostredia a vzťahov, sociálnopedagogického poradenstva, prevencie sociálnopatologických javov a reedukácie správania. Vykonáva expertíznu činnosť a osvetovú činnosť“. V oblasti primárnej prevencie sociálnopatologických javov sú hlavnými realizátormi preventívnych programov učitelia za aktívnej spolupráci psychológov, vychovávateľov, koordinátora prevencie a ďalších odborníkov. Nosnou inštitúciou pri realizovaní programov je škola.

Okrem sociálneho pedagóga na niektorých školách pracujú aj školský psychológ, školský špeciálny pedagóg a liečebný pedagóg. Vyhláška MŠ č. 317/2009 ich činnosť charakterizuje nasledovne.

Školský psychológ vykonáva odborné činnosti v rámci orientačnej psychologickéj diagnostiky, individuálneho, skupinového alebo hromadného psychologického poradenstva, psychoterapie, prevencie a intervencie k deťom a žiakom s osobitným zreteľom na proces výchovy a vzdelávania v školách a školských zariadeniach. Vykonáva aj odborné činnosti psychologického poradenstva v oblasti rodinných, partnerských a ďalších sociálnych vzťahov. Poskytuje psychologické poradenstvo a konzultácie zákonným zástupcom a pedagogickým zamestnancom škôl a školských zariadení.

Školský špeciálny pedagóg vykonáva odborné činnosti v rámci špeciálno – pedagogického individuálneho, skupinového alebo hromadného poradenstva a intervencie deťom a žiakom s mentálnym postihnutím, sluchovým postihnutím, zrakovým postihnutím, telesným postihnutím, s narušenou komunikačnou schopnosťou, autizmom alebo ďalšími vývinovými poruchami a s poruchou správania. Poskytuje špeciálno – pedagogické poradenstvo a konzultácie zákonným zástupcom detí alebo žiakov a pedagogickým zamestnancom škôl a školských zariadení. Pripravuje podklady pre odborných zamestnancov poradenských zariadení.

Liečebný pedagóg podľa tohto zákona vykonáva odbornú činnosť v rámci terapeuticko – výchovnej pomoci deťom a žiakom, ktorí majú poruchy vývinu alebo správania a pre svoje zdravotné znevýhodnenie alebo jeho následky nie sú schopní viesť veku primeraný spôsob života, alebo deťom a žiakom, ktorých psychický, emocionálny alebo sociálny vývin je ohrozený. Poskytuje terapeuticko – výchovnú pomoc a poradenstvo zákonným zástupcom detí a žiakov a pedagogickým zamestnancom škôl a školských zariadení, vrátane odborných činností spojených s reedukáciou porúch správania (Zákon č. 317/2009, 2009).

Prevenca sociálnopatologických javov v prostredí škôl sa podľa Górnicej (2006) môže v praxi realizovať ako:

1. preventívne pôsobenie zamerané proti vzniku rôznych typov závislostí
2. preventívne pôsobenie zamerané proti agresii, agresivite a násiliu medzi žiakmi
3. formovanie asertivity, asertívneho správania
4. formovania schopnosti rozviazania konfliktov
5. rozvíjanie záujmov u žiakov a študentov,
6. pozdvihnutie sebavedomia žiakov a pod.

Milkowska a Góra (2006) za hlavné výhody realizovania prevencie v školách považujú:

- realizáciu cieleného, systematického a dlhotrvajúceho pôsobenia zameraného na celú populáciu detí a mládeže
- možnosť včasného diagnostikovania u ohrozených jedincov a skupín s vyšším rizikom ohrozenia
- vypracovanie rôznych programov pedagogickej, psychologickkej a sociálnej pomoci pre jedincov a skupiny
- možnosť vzájomného stretávania sa a spoznávania sa v vokálnej societe a vytvárania správnych interpersonálnych vzťahov
- pomoc rodičom pri výchove vlastných detí a ochrane pred sociálnopatologickými javmi a pod. (Milkowska, Góra, 2006).

3.4 Odborné inštitúcie – sekundárna prevencia

Školské zariadenia výchovného poradenstva a prevencie – *Centrá pedagogicko psychologického poradenstva a prevencie* – najvlastnejšie úlohy:

1. Krajský školský úrad vytvára podmienky na metodickú činnosť poradenských zariadení, ktoré podľa § 130 ods. 7 zákona č. 245/2008 Z.z. v znení neskorších predpisov poveril metodickým usmerňovaním poradenských zariadení.
2. *Centrá pedagogicko – psychologického poradenstva a prevencie* a centrá špeciálno – pedagogického poradenstva podľa § 130 ods. 7 zákona č. 245/2008 Z.z. v znení neskorších predpisov sú povinné metodicky usmerňovať činnosť ďalších zložiek systému výchovného poradenstva, t.j. činnosť výchovných poradcov, školských psychologov, školských špeciálnych pedagógov, liečebných pedagógov, sociálnych pedagógov a koordinátorov prevencie a to spôsobom určeným v § 3 ods. 2 a § 4 ods. 9 vyhlášky MŠ SR č. 325/2008 Z.z. o školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie. Pôsobnosť každého poradenského zariadenia vychádza z jeho vlastných podmienok; za pokrytie poskytovania tejto služby ďalším zložkám systému výchovného poradenstva všetkých škôl a školských zariadení v územnej pôsobnosti krajského školského úradu zodpovedá krajský školský úrad.

Poslaním systému výchovného poradenstva je poskytovanie psychologickú a pedagogickú odbornú starostlivosť žiakom a pedagógom škôl a školských zariadení. Prax systému výchovného poradenstva zabezpečujú vo vzájomnej spolupráci najmä výchovní poradcovia, koordinátori prevencie, školskí psychológovia a centrá pedagogicko – psychologického poradenstva a prevencie.

Medzi úlohy, ktoré si stanovili CPPPaP patria aj tieto:

- Odporúča sa priebežne hodnotiť sociálnu atmosféru v triedach a v školách a vytvárať podmienky pre tvorivú atmosféru, ktorá podporuje pocit bezpečia a motivuje k učeniu (despitáže, sociometria v triedach).
- V zmysle Dohovoru o právach dieťaťa sú školy povinné priebežne monitorovať správanie sa detí a ich zmeny. V prípadoch oprávneného podozrenia na porušovanie ich zdravého osobnostného vývinu bezodkladne zabezpečiť ich aktívnu ochranu a využívať účinné nástroje na predchádzanie záškoláctva, agresívneho správania, šikanovania, delikvencie a pod. (despitáže, sociometria).
- Odporúča sa školám a školským zariadeniam rozpracovať Metodické usmernenie č. 7/2006-R k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách na podmienky každej školy.
- Odporúčania pre oblasť predchádzania a riešenia šikanovania, ako aj internetové poradenstvo poskytuje OZ Papilion na stránke Prevenciašikanovania.
- V zmysle úloh vyplývajúcich pre rezort školstva zo Stratégie prevencie kriminality sa odporúča realizovať projekty a aktivity prevencie a eliminácie rizikového správania, delikvencie a kriminality, záškoláctva, bezpečného používania internetu, ako aj na podporu morálneho a právneho vedomia (Pomoc pri projektoch).
- Pri realizácii preventívno – výchovných programov odporúčame spolupracovať s odbornými zamestnancami CPPPaP tak, aby školské preventívne programy mali primeranú odbornú garanciu.

Centrum výchovnej a psychologickú prevencie poskytuje komplexnú psychologickú, špeciálne – pedagogickú, diagnostickú, výchovnú, poradenskú a preventívnu starostlivosť deťom v oblasti optimalizácie ich osobnostného, vzdelávacieho a profesijného vývinu a porúch správania. V spolupráci s rodinou, školou a školským zariadením poskytuje preventívnu výchovnú a psychologickú starostlivosť deťom a žiakom od narodenia až do ukončenia prípravy na povolanie a ich zákonným

zástupcom, najmä v prípadoch výskytu porúch psychického vývinu a porúch správania a výskytu sociálno - patologických javov v populácii detí.

Zariadenia výchovnej prevencie poskytujú odbornú pomoc deťom zo sociálne alebo výchovne zlyhávajúceho prostredia a deťom s narušeným psychosociálnym vývinom za súčasnej práce s rodinou s cieľom zlepšiť a zachovať jej funkcie. Činnosť preventívnych zariadení je zameraná na ochranu detí pred sociálno – patologickými javmi. Špeciálne výchovné zariadenia plnia úlohy pri ochrane detí pred sociálno – patologickými javmi, v prevencii problémového vývinu detí, v prevencii delikventného vývinu detí a pri výkone ústavnej starostlivosti a ochrannej výchovy. Pri špeciálnom výchovnom zariadení sa môže zriadiť základná škola, stredná škola, špeciálna škola alebo triedy týchto škôl (Centrá pedagogicko – psychologického poradenstva a prevencie, 2009).

Diagnostické centrá sú súčasťou špeciálnych výchovných zariadení v systéme špeciálneho školstva s celoslovenskou pôsobnosťou. Poskytujú možnosť dokončenia základného vzdelania v triedach základnej školy a špeciálnej základnej školy. Hlavnou úlohou, ktoré tieto zariadenia plnia v súlade so zákonom NR SR č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a vyhlášky MŠ SR 323/2008 Z.z. o špeciálnych výchovných zariadeniach je poskytovanie psychologickkej, psychoterapeutickej, špeciálno – výchovnej a zdravotnej starostlivosti deťom, o ktorých umiestnení rozhodol príslušný orgán štátnej správy alebo požiadal zákonný zástupca. Právnym predpokladom pre prijatie dieťaťa do diagnostického centra sú predbežné opatrenie, ktoré vydáva príslušné oddelenie starostlivosti o rodinu a dieťa, súdom nariadená ústavná alebo ochranná výchova, žiadosť detských domovov, špeciálnych základných škôl a odborných učilíšť internátnych o rediagnostický pobyt alebo žiadosť rodičov o umiestnenie na dobrovoľný diagnostický pobyt. Dôvodom na umiestnenie býva najčastejšie zanedbaná a nezvládnutá výchova, alkoholizmus rodičov, slabá starostlivosť, poruchy správania prejavujúce sa najmä krádežami, trestnou činnosťou, túlaním, útekmi z domu a syndróm CAN. Súčasťou diagnostického centra je škola, ktorá poskytuje klientom najmä ukončenie povinnej školskej dochádzky a nácvik jednoduchých pracovných činností. Výchovno – vzdelávací proces zabezpečujú učitelia a vychovávateľa s vysokoškolským vzdelaním špeciálnej pedagogiky. Práca pedagogických zamestnancov – špeciálnych pedagógov je náročná. Vykonávajú pedagogicky orientovanú diagnostiku, poskytujú informácie o študijných výsledkoch a správaní žiakov inštitúcii, ktorá o umiestnenie požiadala, spolupracujú s ostatnými odbornými zamestnancami zariadenia (Diagnostické centrum, 2008).

DISKUSIA

V našej bakalárskej práci som sa venovala negatívnym javom detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a jednotlivým oblastiam takéhoto správania.

Nakoľko je v tejto dobe mnoho patologických javov, bližšie som sa vo svojej práci venovala šikanovaniu, záškoláctvu a kriminalite detí, na ktorú úzko nadväzuje násilie.

Rodina bola, je a bude prvým výchovným činiteľom. Rodičia a deti tvoria jedinečnú, prirodzenú komunitu, ktorá je stále nevyhnutná pre duchovný, mravný a intelektuálny vývoj človeka. Každý národ i každý zodpovedný štát vidí v deťoch svoju budúcnosť. Rodina môže byť zdrojom šťastia a spokojnosti, ale aj naopak, veľkého utrpenia. Čas venovaný deťom v domácom prostredí i mimo neho zanechá na ich živote trvalé stopy. Rodinu považujem za kolísku osobnosti, v blízkych interakciách s matkou, otcom, súrodencami či starými rodičmi sa rozvíjajú základné psychické funkcie dieťaťa a formuje sa štruktúra jeho osobnosti. Rodičia sú preto pre dieťa dôležitými osobami a niekedy si ani neuvedomujú, že dieťaťu poskytujú vzor správania. Disharmónia alebo dlhodobo narušené vzťahy v rodine poskytujú dieťaťu vzory agresívnosti, nestálosti, nepriateľstva a protispoločenského správania, ktoré dieťa automaticky preberá na princípe procesu modelovania. Čím je dieťa staršie, tým väčšími sa rozširujú jeho styky a väzby mimo rodinu.

Dieťa sa nenarodí ako problémové alebo delikventné, ale stáva sa ním postupne vplyvom nesprávnej výchovy a nevyhovujúceho prostredia. Dieťa zo sociálne znevýhodneného prostredia prežíva každý deň frustráciu a traumy, ktoré narúšajú jeho citovosť a tu treba hľadať dôvod negatívnych javov u detí. Sociálne znevýhodnené prostredie je také prostredie, ktoré vzhľadom na sociálne a jazykové podmienky nedostatočne stimuluje rozvoj mentálnych, vôľových a emocionálnych vlastností jednotlivca, nepodporuje jeho efektívnu socializáciu a neposkytuje dostatok primeraných podnetov pre rozvoj osobnosti. Existencia človeka v určitej konkrétnej spoločnosti si vyžaduje prispôbenie sa jej požiadavkám. Človek ako spoločenský tvor nevyhnutne potrebuje pre svoje úspešné začlenenie sa do tejto spoločnosti určité spôsobilosti, ktorým sa učí počas celého svojho života. Je veľa ľudí, ktorí vyjadrujú obavy o deti a mládež v ich okolí. Niektorí rozprávajú o potrebe výraznej zmeny zmýšľania verejnosti v otázkach pomoci zanedbaným deťom. Iní zase hovoria

o dôležitosti funkčnej rodiny pri výchove a vzdelávaní detí. Ale len málo z nich skutočne niečo v tejto oblasti robí.

Vždy platilo, platí a ja osobne taktiež predpokladám, že prevencia negatívnych javov u detí je lacnejšia, jednoduchšia a účinnejšia, než proti samotnému zlu potom bojovať. Prevenciu šikanovania by sme mali robiť tam, kde zatiaľ k šikanovaniu ešte nedošlo alebo bolo spozorované. Poväčšine sa u nás prevencia zanedbáva a potom nastupujú už len opatrenia na nápravu a zároveň zabráneniu opakovaniu problémov.

Neviem či si môžem dovoliť také odvážne tvrdenie, ale som presvedčená, že stále dookola písať, teda pohybovať sa v teoretickej rovine už ani nie je potrebné. Naozaj si myslím, že je dostatok profesionálov, ktorí sa touto problematikou zaoberajú a taktiež je mnoho odbornej literatúry, ktorá je písaná pre každého, kto túto pomoc alebo profesionálnu radu potrebuje. V čom ja vidím problém, je jednoznačne nechúť alebo aj neochota rodičov a pedagógov si daný problém, ktorý nastal uvedomiť a teda pripustiť, že sme vo výchove zlyhali.

Často podliehame klamnému dojmu, že šikanovanie je „chlapská“ záležitosť. Omyl. Šikanujú rovnako chlapci ako aj dievčatá. Rozdielny je len spôsob, akým to robia. Snaha o porozumenie tohto patologického javu a hľadanie ciest k náprave nás stavia do ostrého svetla, ako hľadať nedostatky školského systému v našej krajine, ako aj v širšom sociokultúrnom okruhu, ale i bolestné nedostatky a trendy celej spoločnosti, ktorými sú hlavne strata solidarity silných so slabými, nepochopený pojem demokracie a jeho priestoru osobnej ľubovôle, šírenie konzumnej ideológie, podkopávanie princípu autority, uvoľnenie a ochladnutie rodinných vzťahov a trávenie neúmerneho množstva času nekultúrnou pasívnou zábavou. Prvým krokom k takému prístupu je zaviesť nulovú toleranciu k akýmkoľvek prejavom šikanovania, nech by sa ho dopustil ktokoľvek. Nulová tolerancia znamená, že sa dôsledne sleduje, odhaľuje a trestá každý, aj najmenší prejav šikanovania medzi žiakmi, ale i všetkými zamestnancami školy či rodičmi v dome.

Čo sa týka záškoláctva, tento jav je azda spoločnosťou a aj samotnými rodičmi najviac tolerovaný. Za povšimnutie stojí aj to, že skoro každý z okruhu mojich známych sa záškoláctva zúčastnil a na toto obdobie „recesie“, ešte aj dnes spomínajú s úsmevom.

Vychovať disciplinovaného a dobrého žiaka je neľahká úloha rovnako pre učiteľov, ako aj pre rodičov... Strach a obavy zo školy sa u mladších žiakov môžu prejaviť nepriamo. Skôr výnimočne vie dieťa vyjadriť svoje pocity priamo. Prvými prejavmi sú často fyzické ťažkosti – nutkanie na zvracanie či bolesť hlavy. Môže ísť aj o nevedomovanú

reakciu, ktorou akoby dieťa manipulovalo rodičov, pretože nechce ísť do školy. Už od začiatku povinnej školskej dochádzky môže dieťa absentovať v škole buď pre ochorenie, alebo pre záškoláctvo. Mnoho detí uprednostňujú pred školou iné aktivity a škole sa radi vyhýbajú. Pri záškoláctve dieťa síce naoko odchádza do školy, ale nepríde tam, alebo školu pod rôznymi zámienkami opúšťa skôr. Záškoláctvo je teda často sprevádzané rozličnými poruchami správania.

Môžem teda skonštatovať, že záškoláctvo má mnoho vedľajších účinkov. Medzi najhlavnejší problém patrí zhoršenie prospechu žiaka, nakoľko sa na vyučovaní nezúčastňuje a teda nemôže ovládať učivo. V dôsledku toho má zlý prospech a ešte väčšiu nechuť opäť ísť do školy. A nasleduje tzv. bludný kruh, z ktorého sa dieťa iba vlastnými silami nevie dostať. Málokto z záškolákov uvažuje ďaleko do budúcnosti a o tom, že vlastne si ničiu šancu dostať sa ďalej do školy, ktorá ho bude zaujímať. Prekazil si svoje reálne šance na pokračovanie v ďalšom štúdiu a teda sa vlastne sám dostáva do určitej skupiny ľudí, ku ktorým nechcel nikdy patriť. Aj tú zohráva veľmi dôležitú úlohu prevencia a v neposlednom rade všimanie si svojich detí nepretržite, a to aj v ťažších obdobiach ich dospievania, keď nás označia za „dotieravých“, za „špehúňov“, za „bonzákov“, ani vtedy sa netreba vzdať. Moji známi, ktorí sú starší a skúsenejší rodičia, zvyknú v napätých situáciách hovoriť svojim deťom: „Pokiaľ nám na Vás záleží, sme Vám v päťach,keby nám bol Váš život a problémy ľahostajné, neboli by sme „správni“ rodičia, len sme zlyhali a tragické dôsledky Vám dôjdu neskôr. Podľa môjho názoru ľahostajnosť rodičov je najväčšou chybou, ktorej sa dopúšťajú pri výchove svojich detí. Ak ako rodič a hlavne matka, mám ten najlepší úmysel, a predsa urobím chybu, nevádi. Nie sme dokonalí ani my, ani naše deti a je prirodzené, že v živote robíme chyby. A práve z týchto chýb, by sme sa mali následne poučiť. Kriminalita detí, ako jeden z patologických javov, sa v poslednom období najviac stupňuje. Pravidelne počúvame v médiách o neustále prudko rastúcej brutalite trestných činov a zvyšujúcej sa agresivite maloletých detí. Väčšina ľudí len zúfalo pokrúti hlavou, prípadne zaželať mladému násilníkovi to najhoršie a poväčšine najvyšší trest. Názory ľudí sú rôzne. Je už dlhú dobu potvrdený fakt, že trest nemá veľký preventívny účinok. Musíme si uvedomiť, že ten, kto ide páchať trestnú činnosť je presvedčený, že práve jeho nechytia.

Zamyslíme sa nad tým, čo sa asi stane s mladým, štrnásťročným násilníkom, ktorého na základe právoplatného rozsudku pošleme do väzenia? Bude mať jeho pobyt, ktorý strávil práve v takomto zariadení význam pre spoločnosť? Väčšina ľudí sa zhodne na

tom, že účinok trestu bude len minimálny, alebo len na krátke obdobie. Vo väčšine prípadov jeho ďalšie vzdelávanie úplne skončí a pribudne mu iba záznam v registri trestov. Čo ďalej? Akú šancu má v súčasnosti človek s takou minulosťou a nízkym vzdelaním? Jeho jedinou možnosťou pri zabezpečovaní obživy bude opäť trestná činnosť. Povedané ľudovou rečou, kriminál je „vysokou školou“. Čo sa odsúdený nenaučil na slobode, naučil sa vo väzení.

Avšak je tu množstvo oveľa lepších, hoci oveľa náročnejších riešení. O tie však už nie je až taký veľký záujem. Vyžadujú totiž veľa energie a zdravého rozumu. Zásadnú zmenu myslenia a väčšiu tvorivosť. Zabudnúť na rýchlu kariéru a robiť konkrétne kroky. Výsledky však určite nebudú okamžité. Objavia sa možno až o niekoľko rokov, a možno aj neskôr. Je potrebné budovať kvalitný systém nápravno-výchovných a diagnostických zariadení a zabezpečiť, aby dieťa alebo mladistvý na pobyt v takomto zariadení nemusel čakať niekoľko mesiacov či rokov, čo je v súčasnosti bežná situácia. Postarať sa v prvom rade o odborný a vysoko profesionálny školený personál a odborníkov, ktorí sa budú snažiť mladým ľuďom pomôcť v tom, aby ich budúcnosť bola lepšia ako minulosť.

Je najvyšší čas pochopiť význam prevencie pre budúcnosť dnešných detí. Nestačí liečiť následky, ale príčinu. Deti sa musia „podchytiť“ už na prvom stupni základnej školy a zaujať tvorivou činnosťou. Namiesto rôznych nezmyselných činností dokončiť detské ihriská, postaviť viac športovísk s konkrétnym zameraním a tým prilákať deti na nové športy a aktivity. Pracovníkov týchto rôznych zariadení primerane ohodnotiť, aby ich zamestnanie nebolo ako to často býva len povinnosťou a záťažou, ale aj záľubou na celý život. Všetko to stojí na vynaložení väčšej energie konkrétnych ľudí a výsledok, ktorý nepríde hneď odrádza aj spočiatku zaniatených ľudí.

Najjednoduchšie je ľudí strašiť vysokými trestami a robiť nelogické, no na prvý pohľad úžasné kroky, ktoré ohúria verejnosť. Ovplyvniť sa však nechá len človek, ktorý sa nedokáže hlbšie zamyslieť nad významom ďalších dôsledkov. A komu sa chce dnes dlho rozmýšľať? Ak sa nič v blízkej budúcnosti nezmení, tak ako doteraz, zo začarovaného kruhu sa tak skoro nedostaneme.

Dnešná rodina je častokrát ohrozovaný klient rôznymi sociálno – patologickými javmi. Musí bojovať so základnými existenčnými problémami, ako sú zvýšené náklady na bývanie, stravovanie, zdravotnícke služby, výchovu a štúdium detí. Problém so zamestnaním niektorých vrstiev obyvateľstva spôsobuje nutnosť cestovať za prácou mimo miesta bydliska, často aj mimo územia nášho štátu. Na druhej strane tiež

vzrastajú nároky spoločnosti na stupeň vzdelanosti a odbornosti. Pod vplyvom týchto zmien a zvyšujúceho tempa spoločenského diania vzrastá napätie v rodinách, ktoré je spúšťačom rôznych rodinných kríz. Všetky negatívne dopady v rámci rodiny pôsobia samozrejme najviac na deti a ich vývoj. Preto je nevyhnutné venovať zvýšenú pozornosť rodine a deťom, zvyšovať spoločenskú ochranu a starostlivosť vo forme legislatívnych opatrení.

Lubomíra Čonková (In Naša škola, 2004, s.6 – 11) sa zaoberá takými inštitúciami, ako sú škola a rodina. Hodnoty rodiny a školy, ako dvoch prepotrebných koordinátorov v živote človeka i v živote spoločnosti nemožno spochybňovať. Rodina a škola sú vizitkou každého štátu, a štát je taký, aká je jeho rodina, aká je jeho škola. Možno ich nazvať akokoľvek – mikroprostrediami, svetmi či míľnikmi života. Ich súlad vo výchovnom pôsobení je považovaný za základný predpoklad zdravého rozvoja dieťaťa, lebo jedna i druhá ustanovizeň má pre výchovu špecifické podmienky. Škola buduje viac na rozume a intelektu dieťaťa, rodina naopak rozvíja, buduje, vychováva viac sféru citovú a spočíva tiež v starostlivosti o výchovu detí všeobecne. Škola, v istom zmysle ako odlišné prostredie svojím pôsobením i existenciou zasahuje do časového rozvrhu, ovplyvňuje prítomnosť i budúcnosť dieťaťa, spoluvytvára jeho hodnotenia a predstavy o sebe i živote okolo neho. Stojí medzi rodinou a svetom a ovplyvňuje človeka od narodenia až do dospelosti. Umožňuje prechod súkromnej sféry do verejnej.

Avšak, akokoľvek kvalitná výchova v školách nemôže byť úspešná bez pozitívneho spoločného spôsobu života rodičov a detí. Rodina istým spôsobom reprezentuje „spoločnosť v malom“.

V spoločnosti sa nachádzajú aj rodiny, ktorých rodinné prostredie neposkytujú vhodné podmienky pre zdravý fyzický a psychický vývoj ich detí. Deti vyrastajúce v takomto prostredí nemôžu za svoje sociálne postavenie a častokrát trpia poruchami správania, ťažkosťami s adaptáciou na podmienky v škole a neskôr aj v živote.

ZÁVER

Problematika negatívnych javov u detí zo sociálne znevýhodneného prostredia patrí v teoretickej rovine k najaktuálnejším diskutovaným témam, najmä medzi sociálnymi pracovníkmi a pedagógmi. Hlavným cieľom mojej bakalárskej práce bolo podať adekvátne informácie o tomto jave.

Existencia človeka v určitej konkrétnej spoločnosti si vyžaduje prispôsobenie sa jej požiadavkám. Človek, ako spoločenský tvor nevyhnutne potrebuje pre svoje úspešné začlenenie sa do tejto spoločnosti určité spôsobilosti, ktorými sa učí počas celého svojho života. Priestor, v ktorom ich nadobúda, je vytváraný spoločnosťou, v ktorej žije. Je to práve spoločnosť, ktorá by nám mala poskytnúť útočisko, ochranu a zázemie v každodennej realite. Zároveň však tá istá spoločnosť môže niektorých ľudí odmietať a môže sa stať pre nich nepriateľským až agresívnym prostredím.

Človek sa rozvíja aj na základe genetických predispozícií a v historickom, sociálnom a aj kultúrnom kontexte. To znamená, že „niečo dostane do vienka“ od rodičov – s tým prichádza na svet, niečo sa učí počas celého života v interakcii s inými ľuďmi a niečo sa učí prostredníctvom skúseností spoločnosti, v ktorej vyrastá.

Hlavným zámerom bakalárskej práce bol teoretický pohľad na deti zo sociálne znevýhodneného prostredia a negatívne javy, ktoré sa u týchto detí vyskytujú najviac.

Uvedená problematika by sa mala stať predmetom permanentného záujmu verejnosti, odborníkov a zodpovedných úradných činiteľov. Hlavným dôvodom sú samotné ohrozené deti, pretože aj keď ich utrpenie skôr či neskôr skončí, na ich osobnosti zostanú jazvy v podobe sklonov k depresii, v pochybnostiach o sebe samom, v pocitoch menejcennosti a v najhorších prípadoch aj v podobe páchania trestných činov. Nik im už nenahradí šťastné detstvo, ktoré mohli prežiť.

Nezabúdajme, že všetky deti majú právo na bezpečnosť svojej vlastnej osoby. Povinnosťou nás dospelých je toto právo im uchrániť. Veď napokon, aj oni vyrastú v dospelých ľuďoch.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

BAKOŠOVÁ, Z. 2005. Sociálny pedagóg a jeho kompetencie. In *Pedagogická revue*. ISSN 1335-1982, 2005, roč. 57, č. 1, s. 12-21.

BALOGOVÁ, B. 2003. *Vybrané kapitoly zo sociálnej patológie*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU, 2003. 145 s. ISBN 80-8068-183-X.

BEDNÁŘIK, A. a kol. 2004. *Životné zručnosti a ako ich rozvíjať*. Bratislava : Nadácia pre deti Slovenska, 2004. 231 s. ISBN 80-969209-5-2.

Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie. [online]. 2009, [cit. 2010-04-08]. Dostupné na internete: <http://www.uips.sk/cpppap>

ČONKOVÁ, L. 2003/ 2004. V stopách rodiny za školskou úspešnosťou dieťaťa. In *Naša škola*. ISSN 1335-2733, 2004, roč. 7, č. 6, s. 6-11.

Diagnostické centrum: špeciálne školstvo. [online]. 2008, [cit. 2010-04-08]. Dostupné na internete:

http://www.ksuba.sk/vismo/dokumenty2.asp?id_org=451017&id=1357&p1=2331

ĎURIČ, L. a kol. 1997. *Pedagogická psychológia*. I. Bratislava : SPN, 1997. ISBN 80-7178-303-X.

EMMEROVÁ, I. 2004. Možnosti uplatnenia sociálneho pedagóga v praxi. In *Hroncová, J. Sociálna pedagogika* [online]. 2004, [cit. 2010-02-25]. Dostupné na internete:

[http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:W3KgfPgOP1oJ:www.crime-justice.sk/konferencia_soubory/prispevok.pdf+Badora,+Mudrecka&hl=sk&gl=sk&pid=bl&srcid=ADGEESjMaV29A-AcLlh7Ypi_cdaNXYp5ztsSV7KwgTvchTo-2OSeefVsBDRoykLFXer4TpY1ViqzWgYiHHRMoX3nj_0eDvULmRk_HB3euJrotkvS3q-](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:W3KgfPgOP1oJ:www.crime-justice.sk/konferencia_soubory/prispevok.pdf+Badora,+Mudrecka&hl=sk&gl=sk&pid=bl&srcid=ADGEESjMaV29A-AcLlh7Ypi_cdaNXYp5ztsSV7KwgTvchTo-2OSeefVsBDRoykLFXer4TpY1ViqzWgYiHHRMoX3nj_0eDvULmRk_HB3euJrotkvS3q-xesB5ChfFRR7jlombm7eFzq0O&sig=AHIEtbR9iAVUt6OS2Zmk1xRomfSP5tR5Gw)

[xesB5ChfFRR7jlombm7eFzq0O&sig=AHIEtbR9iAVUt6OS2Zmk1xRomfSP5tR5Gw](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:W3KgfPgOP1oJ:www.crime-justice.sk/konferencia_soubory/prispevok.pdf+Badora,+Mudrecka&hl=sk&gl=sk&pid=bl&srcid=ADGEESjMaV29A-AcLlh7Ypi_cdaNXYp5ztsSV7KwgTvchTo-2OSeefVsBDRoykLFXer4TpY1ViqzWgYiHHRMoX3nj_0eDvULmRk_HB3euJrotkvS3q-xesB5ChfFRR7jlombm7eFzq0O&sig=AHIEtbR9iAVUt6OS2Zmk1xRomfSP5tR5Gw)
GALBAVÝ, L.- VONDRÁKOVÁ, E. 2005. Vplyv rodiny na páchanie trestnej činnosti. In *Rodina na prelome tisícročia*. Zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie 16.-17. mája 2005. Nitra: UKF, 2005. ISBN 80-8050-914-X, s. 353-355.

GÓRNICKÁ, B. 2006. Realizacja zadan profilaktycznych w osrodkach szkolno-wychowawczych. In *Badora, S.-Mudrecka, I.* [online]. 2006, [cit. 2010-02-25]. Dostupné na internete:

[http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:W3KgfPgOP1oJ:www.crime-justice.sk/konferencia_soubory/prispevok.pdf+Badora,+Mudrecka&hl=sk&gl=sk&pid=](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:W3KgfPgOP1oJ:www.crime-justice.sk/konferencia_soubory/prispevok.pdf+Badora,+Mudrecka&hl=sk&gl=sk&pid=bl&srcid=ADGEESjMaV29A-AcLlh7Ypi_cdaNXYp5ztsSV7KwgTvchTo-2OSeefVsBDRoykLFXer4TpY1ViqzWgYiHHRMoX3nj_0eDvULmRk_HB3euJrotkvS3q-xesB5ChfFRR7jlombm7eFzq0O&sig=AHIEtbR9iAVUt6OS2Zmk1xRomfSP5tR5Gw)

bl&srcid=ADGEESjMaV29A-AcLlh7Ypi_cdaNXYp5ztsSV7KwgTvchTo-2OSeefVsBDRoykLFXer4TpY1ViqzWgYiHHRMoX3nj_0eDvULmRk_HB3euJrotkvS3q-xesB5ChfFRR7jlombm7eFzq0O&sig=AHIEtBR9iAVUt6OS2Zmk1xRomfSP5tR5Gw

HAVLÍK, R. – KOŤA, J. 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Praha : Portal, 2002. 174 s. ISBN 80-7178-635-7.

HERETÍK, A. 1994. *Základy forenzej psychológie*. Bratislava : SPN, 1994. 224 s. ISBN 80-08-01870-4.

HERETÍK, A. 2004. *Forenzná psychológia 2*. Bratislava : SPN, 2004. 376 s. ISBN 80-10-00341-7.

KLEIN, V. 2007. *Edukácia rómskych žiakov prostredníctvom asistenta učiteľa a nultých ročníkov*. Ružomberok : Pedagogická fakulta katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007. 115 s. ISBN 978-80-8084-176-8.

KLEIN, V.- ROSINSKÝ, R. 2008. *Aktuálne sociálno-psychologické problémy v škole*. Nitra : CCV PF UKF, 2008. 51 s. ISBN 978-80-8094-272-4.

KOLÁŘ, M. 2001. *Bolest šikanování*. Praha : Portal, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M. 2005. *Bolet šikanování 2*. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367-014-3

KONČEKOVÁ, Ľ. 1996. *Poruchy psychického vývinu*. Prešov : UPJŠ v Košiciach, 1996. 114 s. ISBN 80-88697-30-1.

KYRIACOU, CH. 2005. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha : Portál, 2005. úspěšnosťou dieťaťa. In *Naša škola* . ISSN 1335-2733, 2004, roč. 7, č. 6, s. 6-11.151 s. ISBN 80-7178-945-3.

LEVICKÁ, J. 2003. *Metódy sociálnej práce*. Trnava : Trnavská univerzita, 2003. 121 s. ISBN 80-89074-38-3.

LORENZOVÁ, J.- POLÁČKOVÁ, V. 2001, *Specifika pomáhaní v podmímkach školy*. In *Kraus, B.Člověk, prostředí, výchova* [online]. 2001, [cit. 2010-02-25]. Dostupné na internete: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:W3KgfPgOP1oJ:www.crime-justice.sk/konferencia_soubory/prispevok.pdf+Badora,+Mudrecka&hl=sk&gl=sk&pid=bl&srcid=ADGEESjMaV29A-AcLlh7Ypi_cdaNXYp5ztsSV7KwgTvchTo-2OSeefVsBDRoykLFXer4TpY1ViqzWgYiHHRMoX3nj_0eDvULmRk_HB3euJrotkvS3q-xesB5ChfFRR7jlombm7eFzq0O&sig=AHIEtBR9iAVUt6OS2Zmk1xRomfSP5tR5Gw

- MATĚJČEK, Z. 1995. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha : Portál, 1995. 108 s. ISBN 80-7178-058-8.
- MATOUŠEK, O. 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MATULA, Š. 1992. Máme syna v parte. In *Rodina a škola*. 39, 1992, č. 4, s. 22-23.
- MILKOWSKA, G.- GÓRA, Z. 2006. O potrebie profesionalnej profilaktyki w szkole. In *Problemy opiekunczo wychowawcze* [online]. 2006, [cit. 2010-02-25]. Dostupné na internete: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:W3KgfPgOP1oJ:www.crime-justice.sk/konferencia_soubory/prispevok.pdf+Badora,+Mudrecka&hl=sk&gl=sk&pid=bl&srcid=ADGEESjMaV29A-AcLlh7Ypi_cdaNXYp5ztsSV7KwgTvchTo-2OSeefVsBDRoykLFXer4TpY1ViqzWgYiHHRMoX3nj_0eDvULmRk_HB3euJrotkvS3q-xesB5ChfFRR7jlombm7eFzq0O&sig=AHIEtbr9iAVUt6OS2Zmk1xRomfSP5tR5Gw
- NOVÁK, T.- CAPPONI V. 1996. *Sám proti agresii*. Praha : Grada publishing, 1996. 123 s. ISBN 80-7169-253-0.
- ONDREJKOVIČ, P. 2000. Otázky kriminality mládeže. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie o kriminalite mládeže*, Bratislava 25.-27. októbra 2000. Bratislava : Juventa : ministerstvo vnútra SR, 2000. ISBN 80-88893-65-8, s. 207.
- ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2001. *Sociálna patológia*. Bratislava : Veda, 2001. 248 s. ISBN 80-8054-172-8.
- ROSINSKÝ, R. a kol. 2009. *Pedagogicko-psychologické a interkultúrne aspekty práce učiteľov z odlišného sociokultúrneho prostredia*. Nitra : UKF, 2009. 209 s. ISBN 978-80-8094-589-3.
- ŘÍČAN, P. 1998. *Agresivita a šikanovanie medzi deťmi*. Praha : Educatio, 1998. 85 s. ISBN 80-967532-2-3.
- SEJČOVÁ, I. 2002. Voľný čas a delikvencia mládeže. In *Mládež a spoločnosť*. ISSN 1335-1109, 2002, roč. 8, č. 1, s. 25-41.
- SELICKÁ, D. 2002. Metódy sociálnej práce uplatňované v praxi kurátora. In *Práca a sociálna politika*. ISSN 1210-5643, 2002, roč. 10, č. 5, s. 21-22.
- SCHILLING, J. 1999. *Sociálna práca*. Bratislava : Slovak Academic Press, 1999. 272 s. ISBN 80-88908-54-X.

SCHOOLER, J. 1999. *Adopcia-vzťah založený na sľube*. Bratislava : Návrat domov, 1999. 263 s. ISBN 80-967954-2-2

SOPÓCI, J.- BÚZIK, B. 1995. *Základy sociológie*. Bratislava : SPN, 1995. 124 s. ISBN 80-08-00042-

STRIEŽENEC, Š. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava : AD, 1996. 255 s. ISBN 80-967589-0-X.

TURČEK, K. 2000. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy u detí a mládeže*. Bratislava : Iris, 2000. ISBN 80-89018-06-8.

VANÍČKOVÁ, E. 2004. *Tělesné tresty dětí, definice-popis-následky*. Praha : Grada publishing, 2004. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

Zákon č. 317/2009 Z.z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. 2009, [cit. 2010-04-08]. Dostupné na internete:

http://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/user_upload/admin/obrazky/ofakulte/Celozivotne_v_zdelavanie/zakon_o_ped.zam.zbierka.pdf